

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

INDRĖ JANKAUSKAITĖ
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS PROGRAMA
(62101S109)

**ASMENŲ PRIVATAUS GYVENIMO NELIEČIAMUMO
BAUDŽIAMOJI TEISINĖ APSAUGA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Prof. habil. dr. Vytautas Piesliakas

Vilnius, 2008 m.

Turinys

Įvadas.....	3
1. Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo bendrosios nuostatos.....	6
1.1. Asmens privataus gyvenimo samprata bei neliečiamumas kaip apsaugos garantas.....	6
1.2. Teisės aktai, reglamentuojantys asmens privataus gyvenimo neliečiamumą.....	12
2. Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo bendra baudžiamoji teisinė charakteristika.....	16
3. Neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas (LR BK 165 str.).....	21
4. Neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas, panaudojimas, atskleidimas (LR BK 167 str., 168 str.).....	31
5. Asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas.....	42
Išvados.....	56
Rekomendacijos.....	57
Literatūra.....	59
Santrauka lietuvių kalba.....	62
Santrauka anglų kalba.....	63
PRIEDAI.....	64

Ivadas

Temos aktualumas. Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Atsižvelgiant į tai, jog žmogaus esmė yra neatsiejama nuo socialinės aplinkos, nuo visuomenės, dauguma jo teisių aiškinamos visuomenės kontekste, tačiau tam tikra prasme asmuo yra nepriklausomas nuo visuomenės, atskira jos dalelė. Šiame darbe kaip tik ir bus nagrinėjama viena iš asmens teisių, kuri nusako kiekvieno asmens individualumą, saugo jo asmeniškumą, gina gyvenimo slaptumą – asmens privataus gyvenimo teisė. Teisė į privatumą priskiriama prie asmeninių teisių. Šios teisės apsauga valstybiniu mastu yra labai svarbi sąlyga kiekvienam asmeniui jaustis saugiai gyvenant visuomenėje. Asmens privataus gyvenimo neliečiamumą saugo aukščiausiąją teisinę galią Lietuvoje turintis teisės aktas – Lietuvos Respublikos Konstitucija, tai rodo šios teisės ypatingą reikšmę tarp kitų teisės saugomų objektų. Taip pat privataus gyvenimo svarbą patvirtina šios teisės įtvirtinimas tarptautiniu mastu – Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas taip pat saugo asmens privataus gyvenimo neliečiamumą – atskirame skyriuje „Nusikaltimai asmens privataus gyvenimo neliečiamumui“. Kaip nurodė Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, žmogaus teisė į privatumą apima asmeninio, šeimos ir namų gyvenimo, garbės ir reputacijos neliečiamumą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt. Dabartiniais laikais ši tema tampa vis aktualesnė, visuomenė nesijaučia saugiai, todėl nori daug ką žinoti, nes informacija šiais laikais yra bene pagrindinis asmens pranašumo ir saugumo garantas. Iš kitos pusės – kiekvienas stengiasi kuo daugiau sužinoti apie kitus, o informaciją apie save laikyti paslapyje. Laikyti informaciją apie save paslapyje yra kiekvieno žmogaus teisė, saugoma įstatymo. Taigi asmens privataus gyvenimo neliečiamumo tema yra gana jautri, juolab, kad ji nėra absoliuti, o tai reiškia galimybę tam tikrais atvejais ją riboti, kas visada sukelia neigiamą reakciją.

Yra daug privataus gyvenimo sampratų, tačiau vieningos – nėra. Lietuvoje ši tema nėra išsamiai ir vienareikšmiškai išnagrinėta, kas sukelia tam tikrų problemų tiek ginant privatų gyvenimą, tiek taikant jam ribojimus. Galėtume paminėti autorius, kurie vienu ar kitu aspektu yra nagrinėję atskirus privataus gyvenimo neliečiamumo probleminius aspektus: dr. K. Jovaišas, doc. dr. D. Štītīlis, K. Virbickas, doc. dr. E. Žiobienė, doc. dr. G. Švedas, B. Barta, G. Borzenkovas, E. Buchgolcas, C. Friedas, H. Grossas, A. R. Milleris ir kt.

Kyla problema – ar baudžiamasis įstatymas pakankamai išsamiai reglamentuoja ir efektyviai apsaugo asmenų privataus gyvenimo neliečiamumą ir kaip proporcingai reikėtų riboti šią asmens teisę.

Atsižvelgiant į kylančią problemą, darbo objektas yra asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsauga bei ribos.

Iškelta hipotezė – asmens privataus gyvenimo neliečiamumo baudžiamoji teisinė apsauga teoriniu lygmeniu Lietuvoje yra pakankamai išsami, bet socialiniu, praktiniu – nėra pakankamai efektyvi. Taip pat šios teisės ribojimo atvejai kartais yra per dažni ir nepagrįsti.

Darbo tikslas yra išanalizuoti Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugos klausimu, palyginant su kitų šalių šios teisės apsauga, nurodant problemas bei numatyti efektyvesnes apsaugos priemones. Taip pat praktiškai iširti ir įvertinti didžiausius probleminius aspektus žmonių privataus gyvenimo neliečiamumo klausimu.

Siekiant pasiekti užsibrėžtą tikslą, darbo uždaviniai yra:

1. Apibrėžti asmens privataus gyvenimo sampratą.
2. Išaiškinti privataus gyvenimo neliečiamumo sampratą ir išanalizuoti galimus neliečiamumo ribojimo atvejus.
3. Išanalizuoti teisinę bazę asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugos klausimu.
4. Nurodyti problemines baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių asmens privatų gyvenimą, vietas.
5. Išanalizuoti asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugos taikymą teismų praktikoje.
6. Pateikti pasiūlymus, rekomendacijas efektyvesnei asmenų privataus gyvenimo apsaugai užtikrinti.

Darbe taikyti įvairūs teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai, siekiant visapusiškai atskleisti ir išanalizuoti nagrinėjamą temą.

- Teoriniai: mintinis eksperimentas, atliktas kuriant ir keičiant eksperimento sąlygas; lyginimo metodas, kuris leido patikrinti bei įvertinti skirtingų valstybių teisines tradicijas nagrinėjamu klausimu; kritikos metodas taikytas vertinant galiojančią asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugos baudžiamąją teisinę reglamentaciją; lyginamasis istorinis metodas, taikytas siekiant palyginti

ir nustatyti trūkumus bei pranašumus lyginant anksčiau galiojusius bei dabar galiojančius teisės aktus nagrinėjamu klausimu; apibendrinimo metodas.

- Empiriniai: teisinių dokumentų analizės metodas taikytas norint išsamiai išanalizuoti asmens privataus gyvenimo neliečiamumo baudžiamąją teisinę apsaugą; anketinės apklausos metodas, padėjęs suprasti ir įvertinti asmenų požiūrį į privataus gyvenimo neliečiamumą, jo apsaugą, apsaugos efektyvumą bei padaryti išvadas.

Magistrinio darbo pagrindas – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, kiti susiję teisės aktai, reglamentuojantys asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugą bei šios teisės ribojimo atvejus, Alabamos, Vengrijos, Kalifornijos, Čekoslovakijos baudžiamosios nuostatos šioje srityje, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika ginant privatų asmens gyvenimą, įvairūs moksliniai darbai.

Galima išskirti tokius darbo rengimo etapus: surinktos literatūros analizė; asmenų apklausa testo forma privataus gyvenimo tema; įvairių šalių autorių požiūrių į asmens privatų gyvenimą išaiškinimas, privataus gyvenimo apibrėžimo pateikimas; teisės aktų, reglamentuojančių asmens privataus gyvenimo neliečiamumą apžvelgimas; asmens privataus gyvenimo kaip saugomos vertybės bendra charakteristika per baudžiamosios teisės prizmę; atskirų privataus gyvenimo neliečiamumo rūšių analizė, įvairių nuomonių lyginimas, šios teisės apribojimo atvejų išsamus nagrinėjimas, pateikiant pavyzdžius iš praktikos pusės, parodant kritikuotinas įstatymų vietas; išvadų darymas; rekomendacijų pateikimas.

1. Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo bendrosios nuostatos

Kiekvienas žmogus turi teisę vienaip ar kitaip elgtis, nevaržydamas kitų teisių ir laisvių. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta teisė – teisė į asmens privataus gyvenimo neliečiamumą. Žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami. Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinosi į jo garbę ir orumą.¹ Už asmens privataus gyvenimo pažeidimus numatyta civilinė, administracinė, baudžiamoji atsakomybė. Manytume reikėtų plačiau ir konkrečiau paaiškinti asmens privataus gyvenimo sampratą, jo neliečiamumo sampratą, parodyti takoskyrą tarp baudžiamosios bei civilinės teisinės apsaugos. Taip pat aptarti kitus probleminius klausimus. Čia reikia paminėti, jog baudžiamoji teisinė apsauga yra stipriausia valstybinė apsauga atsakomybės požiūriu, taigi tam tikrų visuomeninių santykių reguliavimas ja rodo itin reikšmingą gyvenimo sritį, kurią įstatymų leidejas nusprendė apsaugoti aukščiausiu lygmeniu.

1.1. Asmens privataus gyvenimo samprata bei neliečiamumas kaip apsaugos garantas

Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją privatus žmogaus gyvenimas yra individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeimyninė padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais asmenimis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė bei psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kt.² Taigi privatus gyvenimas apima daug asmens gyvenimo sričių. Tai visiškai suprantama, kadangi tai ir sudaro asmens individualumą, kiekvienam asmeniui tai yra svarbu norint visuomenėje jaustis saugiu, visaverčiu žmogumi, kuris yra ir visuomenės dalis, bet tuo pačiu ir atskira dalelė, turinti savo išskirtinumą, padedantį išlikti.

Reikia pabrėžti, jog asmens teisė į privatumą turi ypatingą reikšmę. Gyvename demokratinėje valstybėje, kurioje asmuo turi jaustis saugus ir laisvas. Būtent saugumas ir laisvė yra

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014

² LR Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 str. 1 d. (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, 2003 m. kovo 24 d., byla Nr. 3/01

dvi vertybės, kurios daro didelę įtaką žmogaus savęs vertinimui, elgesiui, būsenai, o tai savo ruožtu atsiliepia kasdieniniame gyvenime. Kiekvienam normaliai protingam asmeniui sukelia pyktį, pasipriešinimą, neigiamą reakciją kišimasis į jo privatų gyvenimą. Galima teigti, jog tas, kas turi informacijos apie asmens privatų gyvenimą, turi galimybę valdyti tą asmenį arba bent jau daryti įtaką jo elgesiui, apsisprendimams. Tarkim, asmuo X turi informacijos apie asmens Y privataus gyvenimo paslaptį – meilužio turėjimą. Asmuo Y, tai žinodamas, jaučia baimę, nesaugumą, nelaisvę. Taigi asmuo X šiuo atveju turi pranašumą Y atžvilgiu ir gali tuo naudotis, tam tikra prasme valdyti, kontroliuoti. Iš to seka, kad turėti paslaptį tolygu išgyventi, gyventi laisvam nuo baimės.

Reikėtų išsiaiškinti ką reiškia žodžiai „privatus“, „privatumas“. JAV Aukščiausiasis Teismas teisę į privatumą apibrėžė kaip „asmens privačios informacijos kontroliavimą“.³ Manytume šiuo atveju apibrėžimą reikėtų suprasti kaip informacijos apie privatų gyvenimą kontroliavimą paties asmens, o ne kieno nors kito. Kitiems JAV mokslininkams, pvz., C. Friedui, H. Grossui, A. R. Milleriui privatumas yra jėgos forma, suteikianti galimybę kontroliuoti informaciją apie save arba žmogaus galimybę kontroliuoti asmeninės informacijos cirkuliaciją.⁴ Alanas Westinas apibrėžė teisę į privatumą kaip individų, grupių arba institucijų teisę patiems nuspręsti, kada, kaip ir kokios apimties asmeninė informacija gali būti perduota kitiems.⁵ Manytume, šio autoriaus apibrėžimas kritikuotinas. Tai, kas yra privatu, negali būti grupės ar institucijos reikalas. Privatumas yra griežtai susijęs su atskiru asmeniu. Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną terminas „privatus“ reiškia „priklausantis atskiram asmeniui, nuosavas, netarnybinis, neoficialus“.⁶ Taigi tai, kas yra privatu, priklauso asmeniui kaip nuosavybė. Tai, kas yra nuosava, privatu, negali būti vieša, išskyrus atvejus, kai asmuo pats to nori ir kitus atvejus, kurie bus aptariami vėliau. Svarbu tai, kad savo privataus gyvenimo ribas nubrėžia pats žmogus, taip išreikšdamas valią. Tarptautinių žodžių žodynas „privatumą“ apibrėžia kaip žmogaus galimybę turėti savo buvimo vietą, savo reikalus, savo gyvenimą, neprieinamą pašaliniams.⁷ Galima teigti, jog privatumas yra toks svarbus, kad net praktiškai prilyginamas gyvenimui. Tai logiška ir pagrįsta, kadangi kiekvienas asmuo turi teisę gyventi tokį gyvenimą ir taip, kaip jis nori, nuolat nesidairydamas per petį. Žinoma, gerbdamas kitų asmenų privatumą, neperžengdamas įstatymo ribų.

Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos projekto duomenimis, asmens teisė į privatumą reiškia, jog yra saugoma informacija apie asmens:

³ Žiobienė E. Privatumo teisės doktrinos kaita JAV: Jurisprudencija, 2002, t. 32(24), P. 33 .

⁴ Žiobienė E. Privatumo teisės doktrinos kaita JAV: Jurisprudencija, 2002, t. 32(24), P. 33 .

⁵ Ten pat

⁶ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. <http://www.autoinfo.lt/webdic/>

⁷ Tarptautinių žodžių žodynas, <http://terminu.zodynas.info/>

- vardą, pavardę, adresą, telefoną, elektroninį paštą;
- atvaizdą;
- sveikatą;
- finansinę padėtį;
- socialinį statusą;
- šeimyninį gyvenimą;
- darbo aplinką;
- asmens duomenis;
- religinius įsitikinimus;
- etninę kilmę;
- lytinį gyvenimą.⁸

Manytume, šis sąrašas nėra visiškai išsamus. Yra labai sudėtinga apibrėžti visa, kas įeina į sąvokos „privatu“ turinį. Kiekvienu atveju apie tai sprendžia pats asmuo. Žinoma, tai irgi neturi peržengti proto ribų, t. y., nekalbama apie tokius atvejus, kai asmuo X pasako asmens Y vardą trečiam asmeniui, kuris to paklausė. Jei tai būtų laikoma privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimu baudžiamąją prasme, žmogus galėtų pradėti piktnaudžiauti savo teise į privatumą, o kiti jaustųsi itin suvaržyti reikšdami savo nuomonę.

Mūsų nuomone, galima išskirti du asmens privatumo lygmenis. Yra privatumas, kuris svarbus apskritai, visiems žmonėms. Tai būtų pirmasis lygmuo, plačiausiai suvokiamas.

Atsižvelgiant į tai, būtų galima apibrėžti pirmojo lygmens privataus gyvenimo požymius:

1. tai yra informacija apie konkretaus asmens gyvenimą;
2. ta informacija asmeniui yra svarbi;
3. informacijos apie savo privatų gyvenimą svarbumą ar nesvarbumą nustato pats asmuo;
4. informacijos susižinojimo ribas taip pat nustato pats asmuo.

Tik ta informacija, kuri liečia konkretų asmenį, gali būti laikoma privačia. Informacija, kuri nėra susijusi su konkrečiu asmeniu, nors ir susijusi apskritai su asmenimis, pvz., žmonių gimstamumas ar pan., negali būti laikoma informacija apie asmens privatų gyvenimą. Informacija turi būti ne tik apie asmens privatų gyvenimą, bet ji turi būti ir jam svarbi. Tai žmogaus vidinis įsitikinimas, pvz., jei vienam asmeniui informacija apie jo ligą yra svarbi ir jis slepia šią savo

⁸ Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, Phare dvynių projektas „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“, Vilnius, 2005

privataus gyvenimo dalį, tai kitam asmeniui tokia informacija gali nebūti svarbi, ir jis pats gali viešinti šį faktą. Taip pat kiek pasakoti apie savo privatų gyvenimą ir kiek laikyti paslapyje, yra kiekvieno asmens pasirinkimas.

Antrasis lygmuo suvokiamas kiek siauriau nei pirmasis, būtent baudžiamosios teisės prasme. Taigi manytume šio lygmens privataus gyvenimo požymiai galėtų būti apibrėžti:

1. informacija apie privatų gyvenimą yra susijusi su konkrečiu asmeniu;
2. asmuo saugo tos informacijos apie jį neprieinamumą;
3. ta informacija saugoma baudžiamąją teisine apsauga.

Manytume, jei asmeniui nėra svarbi tam tikra informacija apie jo privatų gyvenimą, nebus privataus gyvenimo pažeidimo, kadangi šiuo atveju yra svarbus subjektyvusis elementas.

Reikėtų paminėti Samuelio D. Warreno ir Louiso D. Brandeiso 1890 m. paskelbtą straipsnį „Teisė į privatumą“, kadangi jis paskatino šiuolaikinės privatumo koncepcijos raidą. Iki minėto straipsnio suvokimas apie tai buvo gana miglotas, pvz., JAV teismai asmens reputaciją laikė jo nuosavybe.⁹ Pasak straipsnio autorių, teisė į privatumą turėtų būti suprantama kaip „teisė būti paliktam vienam“. Taigi autoriai atkreipė dėmesį į būtinumą apsaugoti privatų asmens gyvenimą nuo nepageidaujamo kišimosi į jį. Labai pagirtinas straipsnio autorių pastebėjimas, jog negalima viešinti asmeninio gyvenimo faktų remiantis vien tuo, kad jie yra teisingi, taip jie atskyrė asmens privataus gyvenimo pažeidimą nuo šmeižto. Pažymėtina, kad pasak JAV Aukščiausiojo Teismo pirmininko, teismai praplėtė privatumo koncepciją ir dabar ji apima tokias sritis, kaip santuoka, palikuonys, vaiko auklėjimas ir lavinimas.¹⁰ Europos Tarybos Generalinė Asamblėja rezoliucijoje 428/1990 yra pateikusi tokią asmeninio gyvenimo sampratą – tai žmogaus teisė gyventi asmeninį gyvenimą, į kurį būtinai prireikus kišamasi kuo mažiausiai. Ši teisė apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą be leidimo publikuoti asmeninę nuotrauką, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją.¹¹ Taigi matome, kad privataus gyvenimo sampratų įvairovė yra gana didelė, tačiau visos sampratos yra panašios, esmė lieka ta pati – privatus gyvenimas yra labai svarbus kiekvienam asmeniui ir į jį turi būti kuo mažiau kišamasi. Labai svarbu paminėti Didžiosios Britanijos požiūrį į asmens privataus gyvenimo apsaugą. Šioje šalyje iki šiol teisė į privatumą nėra pripažįstama savarankiška teise. Taigi ši teisė gali būti ginama tik pareiškus ieškinius kitais

⁹ M. Lankauskas „Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“: Teisės problemos, 2007/2(56)

¹⁰ Ten pat

¹¹ Žiobienė E. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta privataus gyvenimo apsauga: informacijos skleidimo apie viešuosius ir privačius asmenis skirtumai// Jurisprudencija, 2002, t. 30 (22): P. 93.

pagrindais.¹² Manytume, tai itin didelė spraga Didžiosios Britanijos teisėje. Kitas pavyzdys būtų Vengrijos baudžiamoji teisė. Vengrijos 1978 m. baudžiamasis kodeksas numato atsakomybę už nusikaltimus prieš asmens laisvę ir orumą, o jiems priskiriama prievarta, pažeidimai prieš asmens laisvę ir orumą, taip pat asmens paslapčių ir susirašinėjimo pažeidimai.¹³ Taigi matome, jog privatus asmens gyvenimas nėra išskirtas atskirai, jis įsilieja į nusikaltimų laisvei ir orumui tarpą. Ir minimi tik asmens paslaptys ir susirašinėjimas. Asmens privatus gyvenimas yra viena iš svarbiausių asmens teisių, leidžianti asmeniui jaustis pilnaverčiu ir saugiu visuomenėje ir ši teisė mažesne ar didesne apimtimi privalo būti užtikrinama asmeniui valstybiniu lygmeniu.

Taip pat yra labai svarbu išsiaiškinti neliečiamumo sąvoką.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas terminą „neliečiamumas“ aiškina kaip „kurio negalima liesti, paimti, suimti“.¹⁴ Įstatymas saugo būtent asmens privataus gyvenimo neliečiamumą. Įsivaizduokime tam tikrą žmogaus gyvenimo sritį, kuri yra apgaubta tarsi rutuliu, niekas neturi teisės prasibrauti pro rutulio sienas be šeimininko sutikimo ar noro. Tai neliečiamumas. Jau pati sąvoka „neliečiamumas“ reiškia imperatyvą „negalima liesti“. Tai reiškia pagarbą asmenybei.

Kad neliečiamumas neliktų tik sąvoka, būtina apsauga valstybiniu lygmeniu. Taigi neliečiamumą galima traktuoti kaip apsaugą įstatymu. Tai dar labiau sutvirtina neliečiamumo užtikrinimą. O šis užtikrinimas yra labai svarbus atsižvelgiant į tai, jog šiuolaikinis, modernus gyvenimas skatina nelabai sureikšminti privatumo neliečiamumą, tiek kalbant apie žiniasklaidą, tiek apie pačių žmonių norą viską žinoti, apie skatinamą saviraiškos laisvę. Vis labiau plintant įvairioms informacinėms technologijoms, elektroninėms paslaugoms, didėja ir asmens privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimų galimybė, todėl įstatymų leidėjas turi greitai reaguoti į besikeičiantį gyvenimą ir užtikrinti tinkamą ir efektyvią asmens privatumo apsaugą. Apsauga įstatymu – tai garantas, kad asmuo, kurio teisė į privatumą yra pažeista, galės kreiptis į atitinkamas institucijas ir ši jo teisė bus apginta. Už asmens privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimą numatyta ne tik civilinė, kai asmuo gali kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo, bet ir baudžiamoji atsakomybė. Tai labai svarbu demokratinėje visuomenėje siekiant užtikrinti žmogaus teisių apsaugą.

Nagrinėjant plačiau neliečiamumo sąvoką, reikia pabrėžti, jog neliečiamumas pačia siauriausia prasme galėtų reikšti apsaugą. Tai asmens saugumas nuo galimų kėsinių. Kalbant konkrečiai apie privatą asmens gyvenimą, neliečiamumą būtų galima apibrėžti kaip asmens

¹² Žiobienė E. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta privataus gyvenimo apsauga: informacijos sklaidimo apie viešuosius ir privačius asmenis skirtumai// Jurisprudencija, 2002, t. 30 (22): P. 93.

¹³ Охрана прав и интересов личности по уголовному законодательству социалистических стран/ под.ред Ю.М.Ткачевского, И.М.Тяжковой.-М.:Изд-во МГУ,1989.-14 стр.

¹⁴ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. <http://www.autoinfa.lt/webdic/>

saugumą nuo galimo neteisėto kišimosi į jo asmeninę erdvę, į privatumą. Teisė į privatą gyvenimą ir jo slaptumą – tai žmogaus laisvo apsisprendimo teisė nustatyti tik jam priklausančio asmeninio ir šeiminio gyvenimo konfidencialumo susižinojimo ribas, atskeisti tam tikras savo privataus gyvenimo detales ar ne.

Asmens privataus gyvenimo neliečiamumas nelaikomas pažeistu, jei, pvz., tam tikra informacija renkama asmens sutikimu ar, pvz., asmuo pats pasikviečia į savo būstą, kurio neliečiamumą taip pat saugo baudžiamasis įstatymas.

Neliečiamumas baudžiamosios teisės prasme reiškia baudžiamojo įstatymo garantuotą apsaugą tam tikrai gyvenimo sričiai, tam tikrų visuomeninių santykių grupei.

Tačiau būtų neteisinga teigti, ir nereikėtų suprasti tam tikros teisės, o analizuojamu atveju – teisės į privatą gyvenimą, neliečiamumo kaip absoliutaus ir niekaip neribojamo apsaugos garanto. Pirmiausia Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatyti žmogaus teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą apribojimai ir suvaržymai. Šių apribojimų paskirtis visų pirma yra kitų žmonių teisių ir laisvių apsauga bei gynimas. Juk nuo seno yra žinoma, jog teisės ir laisvės visada lydi pareigos, kurių nesilaikymas paprastai reiškia tai, kad asmuo, pažeidęs tam tikrus įsipareigojimus, netenka absoliutaus neliečiamumo savo teisių atžvilgiu.

Taigi asmens teisė į privatumą turi ypatingą reikšmę, praktiškai prilyginamą gyvenimui. Privataus gyvenimo teisė yra teisė gyventi savo asmeninį gyvenimą, jaustis saugiu, laisvu, pilnaverčiu visuomenės nariu ir atskiru individu.

Kiekvienas asmuo pats sprendžia ar informacija apie jo privatą gyvenimą yra svarbi, ar ne, ir nustato tos informacijos viešinimo ribas. Tačiau riba tarp saviraiškos ir privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimo yra labai jautri, todėl kiekvienu atveju yra labai svarbu išsiaiškinti visas aplinkybes.

Neliečiamumas yra apsauga, garantija. Neliečiamumas yra ne tik apsauga įtvirtinant atsakomybę LR BK, tai turi būti išugdyta visuomenės pagarba asmeniui, kitaip formalus saugojimas ir liks tik formalumas.

1.2. Teisės aktai, reglamentuojantys asmens privataus gyvenimo neliečiamumą

Asmens privataus gyvenimo apsaugą reglamentuoja tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai.

Asmens privataus gyvenimo neliečiamumas saugomas tarptautiniu mastu. Tai rodo jo itin didelę svarbą. Niekas neturi teisės kištis į privatų asmens gyvenimą be jo sutikimo. Teisę į asmens privatų gyvenimą gina Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 8 str.: „Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas. Valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šia teise, išskyrus įstatymo numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti.“¹⁵ Matome, kad Konvencijoje privataus gyvenimo samprata apibrėžiama gana abstrakčiai. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 12 str. nurodoma, jog niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo privatumą, šeimos gyvenimą, buitį ar susirašinėjimą arba kėsintis į jo garbę ir reputaciją. Kiekvienas turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba kėsintis.¹⁶ Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte praktiškai atkartojamos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 12 str. įtvirtintos nuostatos.

Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo svarbą rodo ir šios teisės įtvirtinimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, jos 22 str. nurodoma, jog žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas, asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami, informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą.¹⁷ Taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucijos 24 str. įtvirtina asmens būsto neliečiamumą užtikrinančias nuostatas. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – LR CK) taip pat gina asmens privataus gyvenimo neliečiamumą. LR CK 2.23 str. 4 d. numatyta, jog privataus gyvenimo duomenų paskelbimas, asmeninio susirašinėjimo paskelbimas, įėjimas į asmens gyvenamąjį būstą be jo sutikimo, privataus gyvenimo stebėjimas ar informacijos rinkimas apie jį pažeidžiant įstatymus yra pagrindas pareikšti ieškinį dėl tokiomis veiksmais padarytos turinės ir neturinės žalos atlyginimo.¹⁸ Taigi už asmens privataus gyvenimo pažeidimą numatyta ir civilinė atsakomybė. LR CK 2.20 str. gina asmens teisę į vardą – teisę į vardą, pavardę, vardą (vardus), pseudonimą. Neleidžiama įgyti teisių ir pareigų prisidengiant kito asmens vardu; 2.22 str. reglamentuojamas asmens atvaizdo gynimas, neleidžiama fizinio asmens nuotraukos ar jos dalies, portreto ar kitokio atvaizdo atgaminti, parduoti, demonstruoti, spausdinti, fotografuoti patį asmenį be jo sutikimo.

¹⁵ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1955-05-16, Nr. 40-987: 8 str.

¹⁶ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014: 22 str.

¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262: 2.23 str.

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (toliau – LR ATPK) taip pat saugo asmens privatą gyvenimą, pvz., 214⁽²³⁾ str. numatyta administracinė atsakomybė už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą ir privatumo apsaugos pažeidimą elektroninių ryšių srityje; 214⁽¹⁴⁾ str. numato administracinę atsakomybę už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą; 214⁽¹⁶⁾ str. už duomenų subjekto teisių pažeidimą.

Taip pat Lietuvoje yra nemažai įstatymų, saugančių asmens privatą gyvenimą. Pvz., Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas.¹⁹ Šio įstatymo 14 str. numato, jog rengiant ir platinant viešąją informaciją, privaloma užtikrinti žmogaus teisę į privataus pobūdžio informacijos apsaugą. Taip pat Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas.²⁰ Šio įstatymo 1 str. numatytas įstatymo tikslas – ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę ryšium su asmens duomenų tvarkymu. Šiame įstatyme yra daug nuostatų, kurios saugo asmens privatą gyvenimą – asmens duomenų tvarkymas ir visuomenės informavimo laisvės derinimas (8 str.), duomenų subjekto teisė reikalauti ištaisyti, sunaikinti ar sustabdyti savo asmens duomenų tvarkymo veiksmus (20 str.), duomenų saugumo nuostatos (24 str.). Taigi matome, jog net pačius subtiliausius asmens privataus gyvenimo aspektus valstybė bando reglamentuoti įvairiuose teisės aktuose, stengiantis nepalikti vietos interpretacijoms bei galimybėms pasinaudoti spragomis.

LR baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – LR BPK) reglamentuoja asmens privataus gyvenimo apsaugą vykdant procesinius veiksmus, ikiteisminiame tyrime, teismo nagrinėjimo metu. Pvz., LR BPK 9 str. numatyta, kad leidžiama neviešai nagrinėti teisme bylas dėl nusikalstamų veikų, kuriomis kaltinami jaunesni kaip aštuoniolikos metų asmenys, nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui bylas, taip pat kitas bylas, kai siekiama užkirsti kelią paskelbti žinias apie privatą proceso dalyvių gyvenimą.²¹ Taip pat šio kodekso 44 str. 9 d. numato, kad kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo ir jo šeimos privatus gyvenimas, taip pat teisę į būsto neliečiamybę, susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo slaptumą. Taigi nesvarbu, ar asmuo yra įtariamasis, ar kaltinamasis, jis turi teisę į privatą gyvenimą. Be abejo, šios asmens teisės baudžiamojo proceso metu gali būti apribotos LR BPK numatytais atvejais ir tvarka, pvz., LR BPK 145 str., kuris numato kratos darymo sąlygas ir tvarką, 154 str., kuriame įtvirtinti elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo atvejai. Šie atvejai yra labai tiksliai ir išsamiai reglamentuoti.

¹⁹ LR Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2006-07-11, Nr. X-752

²⁰ LR Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, 1996-06-11, Nr. I-1374

²¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas //Valstybės žinios Nr. 89-2741:9 str.

Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas reglamentuoja tam tikrus asmens privataus gyvenimo neliečiamumo ribojimo atvejus.²² Įstatymas numato žmogaus ir piliečių teisių bei laisvių apsaugą vykdant operatyvinę veiklą (6 str.). Pvz., įstatyme numatyta pašto siuntų, dokumentų siuntų, pašto perlaidų bei jų dokumentų slapta kontrolė ir pan., ši kontrolė, techninių priemonių naudojimas turi būti griežtai reguliuojami, motyvuojami ir sankcionuojami tam tikrų valstybės subjektų. Taigi matome, jog net asmens privataus gyvenimo neliečiamumo ribojimo atvejai yra išimtiniai, griežtai sureguliuoti teisės aktais. Čia negali būti jokio piktnaudžiavimo, įgaliojimo ribų peržengimo, kadangi liečiama labai jautri asmens gyvenimo sritis.

Taip pat Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme suformuotas šio įstatymo tikslas - ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę ryšium su asmens duomenų tvarkymu.²³ Įstatymas reglamentuoja santykius, kurie atsiranda tvarkant asmens duomenis automatinio būdu, taip pat neautomatinio būdu tvarkant asmens duomenų susistemintas rinkmenas: sąrašus, kartotekas, bylas, sąvadus ir kita. Įstatymas nustato fizinių asmenų kaip duomenų subjektų teises, šių teisių apsaugos tvarką, juridinių ir fizinių asmenų teises, pareigas ir atsakomybę tvarkant asmens duomenis. Taigi šis įstatymas saugo asmens duomenis apie jo privatų gyvenimą, jame atskirai išskirti ypatingi asmens duomenys, pvz., etninė kilmė, lytinis gyvenimas, duomenys apie teistumą ir kt.

Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugos mechanizmas numatytas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – LR BK).²⁴ Baudžiamasis įstatymas gina asmens susižinojimo slaptumą, būsto neliečiamumą, informacijos apie privatų asmens gyvenimą neliečiamumą, numatydamas atsakomybę už nusikalstamas veikas, kuriomis pažeidžiamos šios asmens teisės. Šiuo atveju mus ir domina baudžiamoji teisinė apsauga asmens privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimo srityse, kai valstybė užtikrina asmeniui aukščiausio lygio teisinę apsaugą, o pažeidėjo veiksmai jau nebeatenka į civilinės ar administracinės teisių reguliuojamas sritis, o yra rimtesni pažeidimai, kuriais asmeniui padaroma žymesnė žala, todėl turi būti baudžiami baudžiamojo įstatymo nustatyta tvarka.

Taigi asmens privataus gyvenimo svarbą rodo šios teisės apsauga ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu. Pagarba asmens privataus gyvenimo neliečiamumui yra teisinės valstybės, savo politiką grindžiančios žmogaus teisių apsaugos nuostatomis, principas.

²² Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2633

²³ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, 2003-01-21, Žin., 2003, Nr. 15-597 (2003-02-12)

²⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741:XXIV skyrius

Asmens privatų gyvenimą saugo ne viena teisės šaka. Galima teigti, jog tai yra vienas iš humanizmo principo aspektų, kadangi platus teisinės atsakomybės rūšių pasirinkimas leidžia labiau diferencijuotai ir individualizuotai parinkti tinkamiausią poveikio priemonę asmeniui, padariusiam veiką.

Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsauga reglamentuojama daugelyje teisės aktų, stengiantis apimti visas įmanomas jo sritis ir situacijas, kad kuo efektyviau būtų apsaugotas asmuo nuo tokio pobūdžio pažeidimų.

2. Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo bendra baudžiamoji teisinė charakteristika

Lietuvoje atlikta nemažai tyrimų baudžiamosios justicijos tema, tarp jų ir Lietuvos gyventojų viktimizacijos analizė. Prieš keletą metų Lietuvoje atliktas sociologinis tyrimas, panaudota standartinė gyventojų apklausos metodika interviu forma. Buvo užduotas klausimas apie privataus gyvenimo pažeidimų pavojingumą ir nepavojingumą visuomenės gyvenimui. 88 procentai nukentėjusių nuo tokio pobūdžio nusikalstamų veikų, jas priskyrė prie labai pavojingų ir pavojingų, o tarp nenukentėjusių – 79 procentai. Įvairiose socialinėse grupėse skirtumai nebuvo ženklūs.²⁵ Natūralu, jog nukentėjusieji labiau pabrėžia nusikaltimo pavojingumą, kadangi susidūrus akis į akį su pavojumi, kai jis nėra žinomas tik iš žiniasklaidos ar kalbų, visada panašios situacijos grėsmė atrodo realesnė, automatiškai pažeidimas pavojingesnis, kadangi jis šalia. To paties tyrimo metu uždavus klausimą kaip žmonės vertina žmogaus teisių apsaugą Lietuvoje, atsakydami apie asmens privataus gyvenimo neliečiamumą, 24 procentai vertino gerai, 26 vertino blogai, likusieji susilaikė nuo atsakymo.²⁶ Taigi matome, jog pusė respondentų negalėjo įvertinti padėties šioje teisių srityje. Matyt, ši problematika daliai žmonių nėra ypač aktuali ir suprantama. Siekiant tiesiogiai išsiaiškinti žmonių nuomonę apie LR BK efektyvumą ginant asmens privatų gyvenimą, testo formos apklausos būdu buvo apklausta penkiasdešimt respondentų, tarp kurių buvo ir turinčių teisinį išsilavinimą asmenų (1 PRIEDAS). Gauti rezultatai rodo, jog 64 procentai mano, kad LR BK asmens privatų gyvenimą saugo neefektyviai (2 PRIEDAS, 1 diagrama). Manytume, tai susiję ne tiek su tuo, kad asmenys dažnai susiduria, tačiau daugiau su tuo, kad jie neturi apie tai žinių. 74 procentai apklaustųjų nežinotų kur reiktų kreiptis esant privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimui (2 PRIEDAS, 3 diagrama). Paminėtina tai, kad 22 procentai teigė, kad jiems teko patirti privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimą, tačiau negalima vienareikšmiškai vertinti šio skaičiaus, kadangi iš pateiktų atsakymų į klausimą koks tai buvo pažeidimas, matyti, jog ne visi supranta kas yra privatus gyvenimas ir kaip galima jį pažeisti (2 PRIEDAS, 7 diagrama). Pvz., asmuo teigė, kad patyrė privataus gyvenimo pažeidimą – grasinimą, kitas – kad buvo užpultas psichiškai nesveiko žmogaus. Taigi galbūt tikrasis privataus gyvenimo pažeidimų skaičius yra ir didesnis. Juk, pvz., apie tokius nusikaltimus kaip nužudymas, turto pagrobimai ir pan., kasdien sužinome iš žiniasklaidos, o apie asmens privataus gyvenimo pažeidimus negirdime beveik nieko.

²⁵ Dobryninbas A., Gaidys V. Ar saugi Lietuvos visuomenė? :2004 Vilnius, P. 40. <http://www.nplc.lt/lit/lit36/lit36kn-liet.pdf>

²⁶ Ten pat, 85 psl.

Reikia paminėti, jog nors asmens privataus gyvenimo paslaptis buvo pripažįstama dar senovės Graikijoje ir Kinijoje, tačiau pirmą kartą ši paslaptis tarptautiniu lygiu buvo pripažinta ir įtvirtinta tik 1948 m. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijoje.²⁷ Matome, jog privataus gyvenimo apsaugos ištakos yra gan senos, svarbu, kad dar senovėje buvo pripažinta tokio pobūdžio paslaptis.

Labiausiai paplitusi nuomonė, jog privatus gyvenimas yra civilinės teisės saugoma vertybė. Tačiau yra atvejų, kai būtina šią teisę ginti baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis, t. y., taikyti sunkiausia teisinės atsakomybės rūšį.

Asmens privataus gyvenimo neliečiamumas yra gana naujas institutas Lietuvos baudžiamojoje teisėje, mažai įsisavintas, trūksta teorinio išaiškinimo, teisminės praktikos. Lietuvos baudžiamojoje teisėje asmens privataus gyvenimo neliečiamumas kaip savarankiškas, atskiras institutas buvo įtvirtintas tik priėmus dabartinį BK (2002 m.) - LR BK XXIV skyrius yra skirtas būtent asmens teisės į privatą gyvenimą apsaugai. „Nusikaltimai asmens privataus gyvenimo neliečiamumui“ – taip pavadintas skyrius, saugantis asmens privatą gyvenimą. Tai labai pagirtina lyginant su senuoju (1961 m.) LR BK, kuriame skirsnis, saugantis asmenų privatą gyvenimą, vadinosi „Nusikaltimai politinėms ir darbinėms piliečių teisėms“.²⁸ Taigi matome, jog asmens privataus gyvenimo sfera net nebuvo neišskirta į atskirą skirsnį, o tarsi įsiliejo į rinkimų teisės pažeidimus, darbo įstatymų pažeidimus. Taip pat senajame LR BK buvo tik du privataus gyvenimo nusikaltimai – 136 str. „Būsto neliečiamybės pažeidimas“ ir 137 str. „Susirašinėjimo, telefoninių pasikalbėjimų ir telegrafinių pranešimų slaptumo pažeidimas“. Jau net nekalbant apie šių straipsnių dispozicijų išsamumą, reikia pastebėti, jog asmuo nebuvo saugomas nuo neteisėto informacijos apie jo privatą gyvenimą rinkimo, skleidimo, panaudojimo baudžiamojoje teisėje galiojant senajam BK. Taigi galima teigti, jog iki priimant dabar galiojantį LR BK įstatymų leidėjas tik formaliai žiūrėjo į asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugą, neatsižvelgė į realiai galiojusius teisinių santykių pokyčius ir galų gale į atsiradusius tų teisinių santykių dalyvių lūkesčius. Vėlgi, galiojantis LR BK yra kur kas pranašesnis ir išsamesnis šiuo klausimu senojo atžvilgiu, greitai ir tinkamai sureaguota į visas įmanomas aplinkybes, galimus pažeidimus ir rodant ypatingą svarbą ir pagarbą asmens privačiam gyvenimui, pažeidimai prieš jį išskirti į atskirą skyrių. Visų pirma dėl to, kad senajame LR BK buvo saugomas ne būsto, o buto neliečiamumas, kas akivaizdu yra siauresnės apimties sąvoka, ir, net komentare sąvoka „butas“ nėra aiškinama plačiau,²⁹ tai buvo įstatymo

²⁷ Panomariovas A. „Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese“, daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01S): Vilnius, 2001

²⁸ Lietuvos Tarybų Socialinės Respublikos baudžiamasis kodeksas 1961 m.

²⁹ Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras, 1989 :Vilnius, 231-232 psl.

spraga. Matome, jog įstatymų leidėjas puikiai sureagavo į kintančią ekonominę, technologijų vystymosi valstybėje padėtį ir praplėtė straipsnių dispozicijas naujomis aplinkybėmis.

Pasak A. Panomariovo, tarptautinių teisės aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad asmens privataus gyvenimo paslapties turinį sudaro keturi savarankiški, ir kartu tarpusavyje susiję elementai:

- informacinis privatumas, t. y. kai asmuo pats savo iniciatyva gali disponuoti savo asmens duomenimis (asmens duomenys – bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu ir kurio tapatybė tiesiogiai ar netiesiogiai gali būti nustatyta pasinaudojant tam tikrais duomenimis), žinoti apie savo duomenų tvarkymą medicinos, kreditų ir kt. srityse, susipažinti su savo asmens duomenimis;
- kūno neliečiamumas, t. y. nesant žmogaus sutikimo, jo atžvilgiu negali būti atliekami jokie medicininiai ar moksliniai bandymai (pvz., privaloma tvarka atliekami narkotikų testai ir pan.);
- asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo neliečiamumas;
- asmens būsto arba teritorijos neliečiamumas.³⁰

Lietuvos baudžiamojoje teisėje kūno neliečiamumas neįeina į asmens privataus gyvenimo sampratos turinį. Pagal LR BK informacinis privatumas, kuris reiškia disponavimą informacija apie save, atitiktą neteisėtą informacijos apie asmens privatą gyvenimą rinkimą, atskleidimą, panaudojimą. Asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo neliečiamumas atitiktą susižinojimo neliečiamumą. Būsto arba teritorijos – būsto neliečiamumą. Taigi matome, jog Lietuvos baudžiamoji teisė gina beveik visus tarptautiniuose aktuose numatytus privataus gyvenimo elementus.

LR BK asmens privatus gyvenimas suskirstytas į tam tikras rūšis. Galima būtų išskirti:

1. Būsto neliečiamumas (LR BK 165 str.).
2. Susižinojimo neliečiamumas (LR BK 166 str.).
3. Informacijos apie privatą gyvenimą neliečiamumas (išskirtas į du atskirus LR BK straipsnius – 167 str. ir 168 str.).

Analizuojant Alabamos BK įdomu pastebėti skyriuje, kuriame saugomas asmens privataus gyvenimo neliečiamumas, išskirtas rūšis. Pirmiausia yra išaiškinamos sąvokos – kas yra slaptas klausymasis, privati vieta ir sekimas. Toliau seka nusikalstamos veikos –

³⁰ Panomariovas A. „Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese“, daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01S): Vilnius, 2001

1. slaptas klausymasis;
2. kriminalinis sekimas, stebėjimas;
3. pasiklausymo priemonių įrengimas;
4. kriminalinis pasiklausymo priemonių valdymas;
5. neteisėtai išgautos informacijos atskleidimas.³¹

Pasiklausymas yra gan siaura sąvoka, kuri neapima laiškų siuntimo, elektroninių laiškų siuntimo ir pan. Manytume, tai įstatymo spraga. Bent jau baudžiamoji teisė Alabamoje nesaugo asmens kitokio susižinojimo neliečiamumo kaip slaptas klausymasis, ir tai gana nelogiška, juk kuo pokalbiai telefonu yra didesnė vertybė baudžiamosios teisės prasme nei, pvz., siunčiami laiškai. Taigi šiuo klausimu LR BK yra pranašesnis už Alabamos. Dar vienas skirtumas nuo LR BK – kriminalinis pasiklausymo priemonių valdymas. Alabamos BK tai nusikaltimas, kai asmuo valdo, įgyja, gamina, siunčia, transportuoja bet kokią įrangą, sukurtą ar paprastai naudojamą slaptam pasiklausymui, jei jis ketina ją panaudoti arba žino, kad kažkas kitas panaudos būtent slaptam pasiklausymui.³² Taigi nors Alabamoje taip pat tai asmens privataus gyvenimo pažeidimai nėra sunkūs nusikaltimai, ten jie yra baudžiamieji nusižengimai, šis straipsnis parodo, jog net ir gaminant, siunčiant ar kt. priemonės tikslu jas panaudoti slaptam klausymuisi, t. y., ruošiantis, asmuo padaro privataus gyvenimo pažeidimą. Lietuvoje tokie veiksmai būtų traktuojami kaip rengimasis padaryti nusikalstamą veiką, ir asmuo, besirengiantis padaryti bet kuri iš privataus gyvenimo pažeidimų, neatsakytų pagal LR BK, kadangi pagal Lietuvoje galiojantį BK asmuo atsako tik už rengimąsi padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą.³³ Kadangi pagal LR BK asmens privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimai yra nesunkūs nusikaltimai, atsakomybė už rengimąsi juos padaryti nekyla.

Galima paminėti Vengrijos 1978 m. BK. Jame yra skyrius, numatantis atsakomybę už nusikaltimus prieš asmens laisvę ir orumą.³⁴ Prie šių nusikaltimų priskiriami: prievarta, asmens laisvės pažeidimas, asmens paslapties pažeidimas, susirašinėjimo slaptumo pažeidimas ir pasikėsinimas į asmens garbę. Galėtume pagrįstai sukritikuoti šio skyriaus turinį. Jis visiškai sistemiškai nesutvarkytas, skirtingų vertybių įtvirtinimas viename skyriuje rodo įstatymų leidejo gana abejingą požiūrį į tam tikras vertybes, neišskiriant svaresnių ar tiesiog panašių į atskirus

³¹ Alabama criminal code. <http://www.legislature.state.al.us/CodeofAlabama/1975/148207.htm>

³² Alabama criminal code. <http://www.legislature.state.al.us/CodeofAlabama/1975/148207.htm>

³³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741: 21 str.

³⁴ Охрана прав и интересов личности по уголовному законодательству социалистических стран/ под.ред Ю.М.Ткачевского, И.М.Тяжковой.-М.:Изд-во МГУ,1989.-14 с.

skyrius. Pvz., prievarta, asmens laisvės atėmimas turėtų būti išskirti atskirai, o ne įtvirtinti kartu su nusikaltimais asmens privataus gyvenimo neliečiamumui.

Taigi įstatymų leidėjas, įtvirtindamas tam tikrų nusikalstamų veikų nuostatas baudžiamajame kodekse siekia apsaugoti tam tikrus visuotinai pripažintus teisinius gėrius, vertybes. LR BK būsto neliečiamumo pažeidimo atveju įstatymo saugoma vertybė yra žmogaus būsto neliečiamumas. Susižinojimo neliečiamumo pažeidimo atveju saugoma vertybė yra susižinojimo neliečiamumas, o neteisėto informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimo, atskleidimo ar panaudojimo atveju – teisė į privataus gyvenimo gerbimą. Visiškai nesuprantama, kodėl įstatymų leidėjas iki priimant dabar galiojantį BK nesaugojo informacijos apie asmens privatų gyvenimą.

Manytume, reikėtų konkrečiau ir plačiau aptarti kiekvieną iš nusikalstamų veikų asmens privataus gyvenimo neliečiamumui.

3. Neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas (LR BK 165 str.)

Būstas – tai neatsiejamas asmens privataus gyvenimo elementas. Kiekvienas asmuo nori jaustis saugiai ir būti pilnavertis visuomenės narys, galima teigti, jog būsto turėjimas yra viena pagrindinių išgyvenimo sąlygų. Juk kol nepatenkinami būtini, „primityvūs“ asmens instinktai, negalime kalbėti apie saviraiškos vertybių ieškojimą ir pan., taigi net asmenybės tobulėjimą tam tikra psichologine prasme galime sieti su savos „tvirtovės“ turėjimu, kur asmuo gali tvarkytis, atrodyti, elgtis kaip nori (žinoma nepažeisdamas kitų asmenų teisių ir laisvių) ir nebijoti, kad bus netikėtai užkluptas, stebimas, sekamas ir pan. Labai gaila, jog kalbant apie didelę socialinę problemą – asmenis, neturinčius gyvenamosios vietos, priverstus ieškotis pastogių kasdien, reikia paminėti, kad tokie asmenys, net ir susiradę kokį kampelį, pvz., apleistoje pašiūrėje, laikinam prieglobsčiui, negali tikėtis, kad į tą kampelį atėjus kitam valkataujančiam asmeniui, jis sulauks baudžiamosios teisinės apsaugos „savo būstui“. Taigi visiškai natūralu, jog tokie asmenys, paprastai neturi darbo ir negalvoja apie mokslo aukštumas ar kitokį tobulėjimą, kadangi svarbiausias poreikis nepatenkintas. Matome, kad asmeniui būstas yra viena iš svarbiausių egzistavimo prielaidų.

Objektyvieji veikos požymiai

Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną „būstas“ reiškia namus, butą, pastogę.³⁵ Taigi tai platus sąvokos aiškinimas ir taip ši sąvoka turi būti suprantama baudžiamosios teisės prasme. Būstas yra patalpa, skirta gyventi, lankytis, poilsiauti, taigi tai ne tik butas, o ir namas, sodyba. Dr. Karolis Jovaišas nurodo, jog būstas galėtų būti ne tik namas, butas, sodyba, bet ir viešbučio, motelio, poilsio namų kambarys ir pan., kartu su tai patalpai priklausančiomis dalimis (verandomis, balkonais), naudojamomis laisvalaikiui praleisti, poilsiui ar kitiems poreikiams tenkinti. Būstu (mobiliu ar laikinu) galėtų būti laikoma taip pat automobilio priekaba-miegamasis, jurta, palapinė, kiti kilnojantieji daiktai, pritaikyti žmogui nuolat ar laikinai gyventi.³⁶ Taip plačiai suvokti būstą yra logiška ir pagrįsta. Įsivaizduokime, jei asmuo išvyksta atostogauti ir savaitę gyvena viešbučio kambarėje, jo nelaikant to asmens būstu, galima būtų teigti, kad įsibrovimas į kambarį nebūtų laikomas asmens privataus gyvenimo pažeidimu (būsto neliečiamumo pažeidimu) ir įsibrovėlis negalėtų būti nubaustas. Tai būtų akivaizdus asmens teisių pažeidimas. Taigi manytume, būsto sąvoką reikėtų sieti su apsistojimu jame, tai gali būti nuolatinis arba laikinas apsistojimas. Tačiau

³⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, <http://www.autoinfa.lt/webdic/>

³⁶ Dr. Karolis Jovaišas „Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas“// Teisės problemos. 2005. Nr. 2 (48).

nepritarantume Dr. Karolio Jovaišo nuomonei, kad būstui nepriskiriami rūšiai, garažai, sandėliai ir kitos negyvenamosios ar ūkinės paskirties patalpos.³⁷ Manytume, tai visiškai nelogiška, jau anksčiau minėta dr. Karolio Jovaišo nuomonė, kad būstas tai ir patalpai priklausančios dalys, tokios kaip veranda, balkonas, kurios naudojamos laisvalaikiui praleisti ar poilsiui, ar kitiems poreikiams. Taigi matome prieštaravimą paties dr. K. Jovaišo nuomonėje. Juk ir rūšys, ir garažas, ir sandėlis yra namo priklausiniai. Pagal LR CK priklausiniais laikomi savarankiški pagrindiniam daiktui tarnauti skirti antraeiliai daiktai, kurie pagal savo savybes yra nuolat susiję su pagrindiniu daiktu.³⁸ Manytume, aiškinant garažo, rūšio sąvokas, jos atitinka priklausinio apibrėžimą, taigi turi įeiti į būsto sampratą LR BK 165 str. prasme. Dar daugiau, pritarantume doc. Dr. Oleg Fedosiuk nuomonei, jog pagal LR BK 165 str. sąvoka būstas apima ir saugomą būsto teritoriją. Saugoma teritorija – tai nuo pašalinių aptverta teritorija tiesiogiai besiribojanti su gyvenamuoju būstu. Pagrįsta ir saugomą teritoriją laikyti asmens būstu, kadangi kitaip būtų saugomas tik asmens tiesioginio būsto, arba kitaip tariant, patalpų neliečiamumas. Ir jei saugoma teritorija nebūtų laikoma būstu, kaip reikėtų traktuoti kaltininko veiksmus, kai jis perlipa per aukštą tvorą, taip įsibrauna į saugomą teritoriją prie namo. Negi tai nebūtų būsto neliečiamumo pažeidimas? Manytume, kad vienareikšmiškai būtų. Be to, norėtume pastebėti, kad dr. Karolis Jovaišas taip pat „tvora aptvertą privačią teritoriją“ laiko asmens būstu LR BK 165 str. prasme.³⁹ Čia kyla įdomi situacija. Autorius garažo, rūšio ar sandėlio nelaiko asmens būstu, o tvora aptvertą teritoriją laiko. Taigi išeina, jei asmuo įsibrauna į tvora aptvertą prie namo teritoriją be savininko sutikimo, tai bus būsto neliečiamumo pažeidimas, bet jei asmuo įsibrauna į namo rūšį, tai nebus asmens būsto pažeidimas. Manytume, tai skamba gana nelogiškai ir nepagrįstai.

Dr. Karolis Jovaišas pažymi, jog teisę į būsto neliečiamybę turi asmenys, kurie teisėtai (pvz., nuosavybės teise, nuomos, subnuomos sutarties pagrindu) naudojami būstu.⁴⁰ Taip pat ir Vilniaus apygardos teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą apeliacine tvarka, pažymėjo, jog asmens būsto neliečiamumo pažeidimo objektyvioji pusė pasireiškia tokiais veiksmais kaip neteisėtas įsibrovimas, o įsibrovimas bus neteisėtas tuomet, kai kaltininkas tai daro neturėdamas nuosavybės teisių į ginčo būstą, veikia prieš savininko valią.⁴¹ Be abejo, tai pagrįsta nuomonė. Tačiau manytume, jog ir viešnagė pas draugus, kai yra išskiriamas atskiras kambarys apsisojimui, įeina į baudžiamosios teisės reguliuojamą sritį. Tai logiška, kadangi asmeniui yra suteikiama privati erdvė, kuri viešnagės metu priklauso jam kaip būstas LR BK 165 str. prasme. Tuo metu, kol asmuo

³⁷ Dr. Karolis Jovaišas „Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas“// Teisės problemos. 2005. Nr. 2 (48).

³⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas 2000 m., Nr. VIII-1864: 4.19 str.

³⁹ Dr. Karolis Jovaišas „Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas“// Teisės problemos. 2005. Nr. 2 (48).

⁴⁰ Dr. Karolis Jovaišas „Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas“// Teisės problemos. 2005. Nr. 2 (48).

⁴¹ Vilniaus apygardos teismo 2008-02-29 nutartis Nr. 1S-116/08

laikinais gyvena ten, niekas neturi teisės įsibrauti į tą erdvę., kadangi asmuo pagrįstai tikisi privatumo. Pvz., jei asmuo A atvyksta viešnagės pas asmenį B, kuris jam iš draugiškumo suteikia savaitei gyventi jo name esantį kambarį, tą savaitę kambarys yra asmens A būstas. Ir, manytume, nėra svarbu tai, kad nėra jokios raštu sudarytos sutarties ar pinigų mokėjimo, kadangi tai yra iš draugiškumo suteikta paslauga, apie kurią sutarta žodžiu ir tai prilygsta teisėtam laikinojo būsto turėjimui.

Taigi nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 165 str., dalykas yra žmogaus būstas.

Objektyvieji veikos požymiai pasireiškia aktyviais veiksmais – įsibrovimu. Įsibrovimas yra neteisėtas atviras arba slaptas patekimas į svetimą būstą. Taigi yra draudimas pašaliniam asmeniui įeiti į kito asmens būstą be pastarojo sutikimo arba be kito teisėto pagrindo – veikiant būtinojo reikalingumo sąlygomis, atliekant teisėtą kratą. Su patekimu į asmens būstą siejamas ir šios nusikalstamos veikos baigtumo momentas. Reikia akcentuoti, jog būsto neliečiamumas pažeidžiamas ir tais atvejais, kai į jį patenkama remiantis tariamai teisėtu pagrindu. Dr. Karolis Jovaišas pažymi, jog neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas yra ir tada, kai pašalinis asmuo įsibrauna į būstą arba atsisako iš jo išeiti, jei būste įmontuojamos techninės priemonės, kad būtų galima slaptai klausytis pokalbių telefonu, daryti vaizdo ir garso įrašus ir pan. Čia reikėtų pažymėti, mūsų nuomone, jog jei įmontuojama techninė įranga ir klausomasi asmens pokalbių telefonu, tai jau būtų ir asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas – LR BK 166 str. Manytume, kad tokiu atveju, kai neteisėtai įsibraunama į asmens būstą ir, pvz., skaitomi asmens asmeniniai laiški, tokia veika turėtų būti kvalifikuojama kaip dviejų nusikalstamų veikų sutaptis – LR BK 165 str. ir LR BK 166 str. Manytume, kad laiškų skaitymas turėtų įeiti į LR BK 166 str. minimą „kitaip pažeidė asmens susižinojimo neliečiamumą“. Bet apie šią nusikalstamą veiką bus rašoma atskirame skyriuje.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas yra išaiškines įsibrovimo sampratą. Įsibrovimas – tai slaptas arba atviras neteisėtas patekimas į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją. Įsibraunama gali būti įveikiant kliūtis (pvz., išlaužiant duris, išjungiant signalizaciją) ir patenkant be kliūčių (pvz., kai objektai palikti be apsaugos ar neužrakinti). Įsibrovimu į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją reikia laikyti ne tik kaltininko fizinį patekimą į objektą, bet ir patekimą į jį panaudojant technines ar kitas priemones, kai pats kaltininkas lieka už objekto ribų.⁴² Įsibrovimas pasireiškia tokiais alternatyviais būdais kaip slaptas arba atviras. Slaptumas reiškia kai įsibrovėlis slaptai, niekam nematant, įsibrauna į svetimą būstą, arba mano, jog niekas jo atliekamų neteisėtų

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“

veiksmų nemato, arba, nors ir mato, tačiau nesupranta jų neteisėtumo. Pvz., asmuo A, norėdamas neteisėtai įsibrauti į asmens B būstą, jį bando atsirakinti specialiai pasigamintu įrankiu, kai tuo metu jį stebi asmuo C, kuris yra asmens B kaimynas, tačiau įsibrovėlis nemato, jog yra stebimas. Atviras įsibrovimas yra tada, kai asmuo neteisėtai, nuo nieko neslėpdamas, kai mato aplinkiniai ir jis tai supranta, įsibrauna į svetimą būstą.

Kiti trys alternatyvūs būdai yra panaudojant apgaulę, smurtą ar kitokiu būdu. Apgaulė įsibraunant reiškia, kad kaltininkas išgauna leidimą įeiti suklaidinės būsto savininką ar kitą įgaliotą asmenį dėl esminių jo apsisprendimui aplinkybių. Apgaulė panaudojama tais atvejais, kai įsibrovėlis, pvz., apsimesdamas santechniku taip patenka į svetimą būstą ar kitaip suklaidina būsto savininką dėl savo tapatybės, pvz., apsimesdamas sūnaus grupės draugu ir pan. Smurtu baudžiamojoje teisėje pripažįstama tiek fizinė, tiek psichinė prievarta. Smurtu panaudojant fizinę prievartą įsibraunama į svetimą būstą tada, kai nukentėjusiojo esamam ar galimam pasipriešinimui įveikti kaltininkas panaudoja aktyvius fizinius veiksmus, tokius kaip rankų užlaužimas, stūmimas, prispaudimas ir kt. Psichinės prievartos esmė pasireiškia per jos bauginamąją paskirtį. Bauginimas – tai kito žmogaus psichikos veikimas tokiu būdu, kad šis bijotų.⁴³ Manytume, jog pažeidžiant būsto neliečiamumą, panaudota psichinė prievarta, priešingai nei išžaginimo atveju, turėtų būti siejama ne tik su grasinimu panaudoti fizinį smurtą, bet ir kitokio pobūdžio grasinimais, pvz., sunaikinti turtą ir pan. Šį savo manymą grindžiame tuo, kad kiekvienam normaliai protingam asmeniui daug svarbiau yra jo paties seksualinio apsisprendimo laisvė, sveikata, dvasinė būsena nei materialūs dalykai, t. y., manytume, jog kiekvienam protingam žmogui būtų geriau, kad kaltininkas sudaužytų jo kompiuterį ar televizorių, nei išžagintų. Manytume, kad įsibrovimas į asmens būstą bet koku atveju yra nepalyginamai „lengvesnė“ nusikalstama veika, nei prieš tai minėta, todėl logiška įvairaus pobūdžio grasinimus laikyti šios nusikalstamos veikos sudėtimi. Be abejo, reikia nepamiršti, kad grasinimai turi būti realūs, o ne tariami ir nukentėjusysis juos suvoktų kaip realius. Kitoki būdą įsibraunant į asmens būstą galima būtų sieti su tokiais veiksmais kaip alkoholio ar narkotinių medžiagų sugirdymas nukentėjusiajam jam nežinant ar apgaule ir taip įveikiant galimą pasipriešinimą. Čia svarbu pabrėžti, jog patekimas turi būti prieš savininko ar jo įgaliotų asmenų valią ir kaltininkas turi tai suvokti. Reikėtų paminėti Vengrijos 1978 m. baudžiamąjį kodeksą, kuriame prie nusikaltimų prieš asmenį priskiriamas ir toks nusikaltimas kaip būsto neliečiamumo pažeidimas, t. y., įsiveržimas į būstą jėga, grasinant arba apgaulės būdu. Taip pat šis Vengrijos BK numatė

⁴³ Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 21(13), 2001. P. 101

atsakomybę už šiuos veiksmus tik tais atvejais, jei jie padaryti naktį, su ginklais arba grupėje.⁴⁴ Taigi būsto neliečiamumas Vengrijoje buvo priskirtas prie nusikaltimų prieš asmenį, tai nebuvo vienas iš asmens privataus gyvenimo pažeidimų. Kalbant apie nusikaltimo padarymo būdus – jėga, grasinant ar apgaule, pastebimas visais atvejais kontaktas su asmeniu, galbūt todėl šis nusikaltimas buvo tarp nusikaltimų prieš asmenį skyriuje. LR BK 165 str. numatyti būdai, tokie kaip slapta arba atvira, kitokiu būdu, leidžia suprasti, jog nukentėjusioji pusė nebūtinai turi kontaktuoti su kaltininku veikos darymo metu. Dar įdomesnė Vengrijos įstatymų leidėjo pozicija dėl nusikaltimo padarymo meto – tik nakties metu. Ši pozicija yra visiškai nepaaiškinama ir vertintina kritiškai. Asmens, į kurio būstą įsiveržė kaltininkas dienos metu, būsto neliečiamumas yra nesaugomas. Taip pat nepagrįsta ir prieštaringa yra tai, jog įsibrovimas į būstą būtų saugomas baudžiamosios teisės reikia ne tik jo įvykdymo nakties metu, bet dar ir su ginklais arba grupėje. Tai vienas kaltininkas be ginklo, neteisėtai įsibrovęs į asmens būstą, nebus už tai patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Manytume, ši Vengrijos BK nuostata turėjo susilaukti daugybės kritikos. LR BK šiuo atveju yra kur kas pranašesnis ir visapusiškiau saugantis asmens privatų gyvenimą.

Neteisėto asmens būsto neliečiamumo pažeidimo sudėtis yra formali. Nusikalstama veika yra baigta nuo neteisėto patekimo į būstą momento. Taigi įstatymų leidėjas nereikalauja tam tikrų padarinių ir nusikalstamos veikos padarymo nesieja su dėl to kilusiais padariniais. Taigi ir priežastinio ryšio tarp veikos ir atsiradusių padarinių nustatinėti nereikia.

Subjektyvieji veikos požymiai

Labai svarbu nustatyti subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius, kadangi jie atspindi tikruosius asmens ketinimus. Tai požymiai, kurie apibūdina žmogaus vidinę – psichinę, savo elgesį suvokiančią, pateisinančią, nukreipiančią ir kontroliuojančią pusę.⁴⁵ Kiekvienas asmens poelgis parodo jo tam tikrą požiūrį į reiškinius, vertybes. Tačiau ne visada jo psichinis santykis su atliekamais veiksmais yra toks, koks objektyviai atrodo. Todėl labai svarbu išsiaiškinti ką asmuo galvoja, ar supranta savo atliekamų veiksmų esmę, ar nori vienų ar kitų padarinių. Neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas padaromas tik tiesiogine tyčia. Kaltininkas supranta, kad neteisėtai, prieš savininko ar jo įgaliotų asmenų valią įsibrauna į būstą, ir nori taip veikti. Čia reikėtų pabrėžti, kad veikos padarymo motyvai neįrodinėjami ir neturi jokios reikšmės, tačiau jei kaltininkas

⁴⁴ Охрана прав и интересов личности по уголовному законодательству социалистических стран/ под.ред Ю.М.Ткачевского, И.М.Тяжковой.-М.:Изд-во МГУ,1989.-14 стр.

⁴⁵ Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga / V. Piesliakas – Vilnius: 2006, P. 319.

įsibraudamas į asmens būstą padarė kitą nusikalstamą veiką, pvz., vagystę, plėšimą, išžaginimą, jo veikos pagal LR BK 165 str. kvalifikuoti nereikia. Čia reikėtų paminėti tuometinės Čekoslovakijos baudžiamąjį kodeksą. Būsto neliečiamumo pažeidimas pagal Čekoslovakijos baudžiamąją praktiką dažnai būna priemonė įvykdyti kitą nusikaltimą, dažniausiai vagystę įsilaužiant. Tokiais atvejais taikoma suminė atsakomybė – vagystė ir būsto neliečiamumo pažeidimas.⁴⁶ Taigi manytume reikėtų suprasti kaip nusikaltimų daugėtą Lietuvos baudžiamojoje teisėje, asmuo atsako už abu padarytus nusikaltimus. Manytume tai nelogiška, kadangi įsibrovimas į būstą yra tik kaip vagystės padarymo būdas, parodantis kaltininko ir pačios veikos pavojingumą ir manytume neteisinga būtų asmenį bausti ir už tai. Lietuvos baudžiamojoje teisėje tokiu atveju vagystė apima įsibrovimą į būstą ir papildomai kvalifikuoti dar ir būsto neliečiamumo pažeidimo nereikia. Tai visiškai suprantama, juk nejaugi asmenį, padariusį vagystę, kuris ją padarė neteisėtai įsibraudamas į būstą ir panaudodamas pvz., šaunamąjį ginklą, reikės bausti už tris atskiras nusikalstamas veikas. Tai būtų neteisinga ir per daug neproporcinga baudsmė asmeniui. Bet jeigu į asmens būstą neteisėtai įsibrovė teisės saugos institucijų darbuotojai ar kiti valstybės tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys, jų veikos kvalifikuotinos kaip sutaptis pagal LR BK 165 str. ir LR BK 228 str. ar 229 str. Kaltininkas traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už neteisėtą asmens būsto neliečiamumo pažeidimą, jei yra pakaltinamas. Darydamas veiką jis turi suvokti jos pobūdį ir valdyti savo poelgį.

Tačiau negalima pamiršti, jog teisės visada lydi pareigos. Kartais, kai daromi pažeidimai, nusikalstamos veikos, paties kaltininko tam tikros teisės gali būti ribojamos. Žinoma, tik teisėtais būdais. Taip pat ir teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą gali būti ribojama. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 8 str. 2 dalyje nurodoma, kad valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi teise į privatų ir šeimos gyvenimą, būsto neliečiamybę ir susirašinėjimo slaptumą, išskyrus įstatymų numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesams siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.⁴⁷ Taigi matome, jog ir tarptautiniu lygiu pripažįstamas teisės ribojimas. Yra autorių, kurie siūlo Konvencijoje paminėtus pagrindus sąlyginai išskirti į dvi grupes – formos (įstatyminis pagrindas) ir turinio (būtinumas demokratinėje visuomenėje bei teisėti tikslai) reikalavimus.⁴⁸ Taip

⁴⁶ Охрана прав и интересов личности по уголовному законодательству социалистических стран/ под.ред Ю.М.Ткачевского, И.М.Тяжковой.-М.:Изд-во МГУ,1989.-14 стр.

⁴⁷ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1995-05-16, Nr. 40-987: 8 str. 2 d.

⁴⁸ M. Lankauskas „Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“, Teisės problemos, 2007/2(56)

pat tokiam skirstymui pritaria doc. G. Švedas, kuris teigia, jog asmens privataus gyvenimo neliečiamumo teisė nėra absoliuti, ir nurodo jos apribojimo sąlygas ir būdus, skirstydamas juos į įstatymuose numatytus ir būtinus demokratinėje visuomenėje.⁴⁹ LR Konstitucijos 22 str. nurodoma, jog informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą, o 24 str.- be gyventojų sutikimo įeiti į būstą neleidžiama kitaip, kaip tik teismo sprendimu arba įstatymo nustatyta tvarka tada, kai reikia garantuoti viešąją tvarką, sulaikyti nusikaltėlių, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turtą.⁵⁰ Matome, jog LR Konstitucija griežčiau žiūri į asmens privataus gyvenimo ribojimo atvejus, pvz., nenumato tokio pagrindo kaip „žmonių moralei apsaugoti“. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas išaiškino, jog pagal LR Konstituciją riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves, tarp jų ir teisę į privatumą, galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu, ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus, ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė, yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo.⁵¹ Taigi asmens būsto neliečiamumo teisė nėra absoliuti. Bet reikia paminėti, kad tiesiog formalus įtvirtinimo įstatyme nepakanka, procedūra turi būti pakankamai detalai reglamentuota, taip pat numatomos priemonės, kurios padėtų efektyviai apsiginti nuo neteisėtų pareigūnų veiksmų. Taigi bet kokie asmens privataus gyvenimo neliečiamumo suvaržymai turėtų būti detalai išdėstyti įstatymuose. Kaip minėta, LR Konstitucija numato būsto neliečiamumo išimtis- kai reikia gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą, turtą. Tai būtų nors ir formaliai turintys nusikalstamos veikos požymių, bet būtinuoju reikalingumu laikomi atvejai, t. y. viena iš įstatymo numatytų baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių. Tai atvejai, kai asmuo padaro veiką, siekdamas pašalinti jam pačiam, kitiems asmenims ar jų teisėms, visuomenės ar valstybės interesams gresiantį pavojų, jei šis pavojus negalėjo būti pašalintas kitomis priemonėmis ir padaryta žala yra mažesnė už tą, kurios siekta išvengti.⁵² Pvz., jei asmuo mato, kad dega namas ir įeina į jį norėdamas išgelbėti kitą asmenį, toks jo veiksmas nebus laikomas būsto neliečiamumo pažeidimu. Taip pat būsto neliečiamumas nebus pažeistas, jei asmuo, bandydamas sulaikyti asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, pateks į svetimą būstą. Pvz., asmuo A pamato, jog asmuo B jėga prieš savininko valią įsibrovė į pastarojo butą. A, nieko nelaukdamas, siekdamas sulaikyti plėšiką, įeina į butą ir jį sulaiko. Tokiu atveju taip pat negalima teigti, jog asmuo A pažeidė būsto neliečiamumą, priešingai,

⁴⁹ Doc. G. Švedas „Visuomenės informavimo įstatymas bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugos problemos“: Teisės problemos Nr. 3, 1997 m.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014: 22 str., 24 str.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002-09-25, Nr. 93-4000

⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas . Žin, 2000, Nr. 89-2741, 31 str.

jis gynė kitą asmenį ir bandė sulaikyti plėšiką. Taigi esant tokioms aplinkybėms, natūralu, jog jos atitinka „įstatymo nustatyta tvarka“, kitiems įėjimo į asmens būstą be pastarojo leidimo, turi būti priimtas teismo sprendimas. LR BPK numato kratos ir poėmio darymo tvarką. Kai yra pagrindas manyti, kad kokioje nors patalpoje ar kitokioje vietoje yra nusikalstamos veikos įrankių, nusikalstamu būdu gautų ar įgytų daiktų bei vertybių, taip pat daiktų ar dokumentų, galinčių turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti, arba kad koks nors asmuo jų turi, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras jiems surasti gali daryti kratą. Jeigu reikia paimti daiktus ar dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti, ir tiksliai žinoma, kur jie yra ar kas juos turi, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras gali daryti poėmį.⁵³ Tiek krata, tiek poėmis daromi motyvuota ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi. Neatidėliotinais atvejais krata arba poėmis gali būti daromi ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu, tačiau šiuo atveju per tris dienas nuo kratos atlikimo ar poėmio padarymo turi būti gaunamas ikiteisminio tyrimo teisėjo patvirtinimas dėl jų teisėtumo. Be abejojimo, kratos ir poėmio metu gali būti apribojamas būsto neliečiamumas, į patalpą įeinama be savininko leidimo (darydamas kratą ar poėmį pareigūnas turi teisę atidaryti užrakintas patalpas ir talpyklas, jei jas atidaryti atsisakoma)⁵⁴, tačiau tai bus teisėtas veiksmas, jei bus tiksliai laikomasi įstatymo reikalavimų. Net ir tais atvejais, kai daroma krata ar poėmis, įstatymas kiek tai įmanoma saugo asmens privatų gyvenimą – LR BPK 149 str. 8 d. numatyta, kad darantis kratą ar poėmį pareigūnas privalo imtis priemonių, kad nebūtų paskelbtos gyvenančio toje patalpoje asmens privataus gyvenimo aplinkybės, paaiškėjusios darant kratą ar poėmį. Taigi įstatymas imperatyviai įpareigoja pareigūną. Kaip pažymi Dr. Karolis Jovaišas, įeiti į asmens būstą prieš jame gyvenančio asmens valią galima ir taikant tokias procesines prievartos priemones kaip atvesdinimą ar suėmimą. LR BPK 122 str., 123 str., reglamentuojantys suėmimo pagrindą, sąlygas ir tvarką, tiesiogiai nenumato, kad įtariamasis, kuriam skirtas suėmimas, gali būti suimtas ir gyvenamosiose patalpose, įeinant be gyventojų sutikimo. Kita vertus, LR BPK normų loginė ir semantinė analizė leidžia daryti pagrįstą išvadą: toks įtariamojo suėmimas jo paties ar kitose gyvenamosiose patalpose preziumuojamas ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje skirti suėmimą. Antraip tai prieštarautų imperatyviam teismo sprendimų pobūdžiui, o tokia nutartis būtų praktiškai neįvykdoma. Tas pats pasakytina ir apie įtariamojo, kaltinamojo, taip pat nukentėjusiojo ar liudytojo atvesdinimą, jei dėl to yra ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartis.⁵⁵ Kadangi procesinę prievartos priemonę suėmimą

⁵³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas //Valstybės žinios Nr. 89-2741: 146 str., 147 str.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas //Valstybės žinios Nr. 89-2741:149 str.

⁵⁵ Dr. Karolis Jovaišas „Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas“// Teisės problemos. 2005. Nr. 2 (48).

gali skirti tik teisėjas⁵⁶, šiuo atveju asmens būsto neliečiamumas nebūtų pažeistas, jei vykdant šią nutartį būtų įeita į asmens būstą be jo sutikimo. Kitaip neišvengiamai sumažėtų galimybė greitai ir visapusiškai tirti bei nagrinėti baudžiamąsias bylas. Situacija keičiasi, kai įtariamąjį, kaltinamąjį, nukentėjusįjį ar liudytoją reikia atvesdinti. Viskas taip pat, kaip ir suėmimo atveju, jei dėl atvesdinimo yra priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartis. Tačiau šiuo atveju asmenį policija atvesdina ir esant ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimams.⁵⁷ Jei į įtariamojo būstą be jo sutikimo įeity policijos pareigūnai, vykdantys prokuroro nutarimą, tai būtų asmens būsto neliečiamumo pažeidimas. Situacija turi išeitį – prokuroras gali kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją, nurodydamas tam tikras priežastis, dėl kurių jis mano reikalinga įtariamąjį suimti (pvz., pastarasis slepiasi, trukdo procesui ar pan.). Jei ikiteisminio tyrimo teisėjas priima nutartį suimti įtariamąjį, policijos pareigūnų įėjimas į asmens būstą vykdant šią nutartį nepažeis būsto neliečiamumo. Tačiau kaip elgtis tais atvejais, kai, pvz., be pateisinamos priežasties pas prokurorą vengia atvykti liudytojai ir nukentėjusysis. Nejaugi vienintelė išeitis yra pastoviai budėti prie tokių asmenų būsto durų ir laukti? O paskui, jei tai užsitęsia per ilgai ir nepavyksta šių asmenų atvesdinti, nesurinkus pakankamai duomenų, nutraukti bylą? Manytume, tai yra įstatymo spraga. Asmens būsto neliečiamumas yra itin didelė vertybė, tačiau tam tikrais atvejais, siekiant užtikrinti teisingumo įgyvendinimą, ji gali būti kažkiek ribojama. Be abejo, kyla klausimas, ar asmenų, kurie nepadarė nusikaltimo ar nėra įtariami jo padarymu, gali tikėtis tam tikrų suvaržymų. Manytume, jog gali. Reikia ieškoti išeities, jei asmenys (pvz., liudytojai) piktybiškai trukdo procesui, ir prokuroro nutarimas realiai neįgyvendinamas, o įėjimas pagal prokuroro nutarimą į asmens būstą prieš jo valią būtų būsto neliečiamumo pažeidimas ir pažeistų LR Konstituciją, manytume, tokiu atveju prokuroras turėtų turėti galimybę kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu priimti atvesdinimo nutartį tokių asmenų atžvilgiu. Tada įėjimas į asmens būstą nepažeistų jo būsto neliečiamumo.

Patekimą į asmens būstą be jo sutikimo numato ir LR Operatyvinės veiklos įstatymas - slaptą patekimą į gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas, transporto priemones, taip pat jų apžiūrą, laikiną dokumentų paėmimą ir apžiūrą, medžiagų, žaliavų ir produkcijos pavyzdžių bei kitų objektų paėmimą tirti neskelbiant apie jų paėmimą motyvuota nutartimi sankcionuoja apygardų teismų pirmininkai ar šių teismų Baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkai pagal generalinio prokuroro ar jo įgalioto generalinio prokuroro pavaduotojo arba apygardų prokuratūrų vyriausiųjų prokurorų ar jų įgaliotų vyriausiųjų prokurorų pavaduotojų motyvuotus teikimus, parengtus pagal operatyvinės

⁵⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas //Valstybės žinios Nr. 89-2741:123 str.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas //Valstybės žinios Nr. 89-2741: 142 str.

veiklos subjektų vadovų ar jų įgaliotų vadovų pavadootojų pateiktus duomenis. Neatidėliotinais atvejais, kai iškyla pavojus žmogaus gyvybei, sveikatai, nuosavybei, visuomenės ar valstybės saugumui, leidžiama atlikti šio straipsnio 1 dalyje nurodytus veiksmus remiantis šio straipsnio 1 dalyje išvardytų prokurorų nutarimu. Tokiu atveju prokuroras, priėmęs šį nutarimą, per 24 valandas šio straipsnio 1 dalyje nurodytam teisėjui pateikia teikimą dėl veiksmų teisėtumo ar pagrįstumo patvirtinimo motyvuota nutartimi.⁵⁸ Svarbu yra tai, jog operatyviniai veiksmai atliekami tais atvejais, kai kitais būdais neįmanoma ar sudėtinga apginti asmens, visuomenės ir valstybės interesus.

Taip pat galimybė riboti asmens būsto neliečiamumą numatyta LR karo padėties įstatyme. Jame nurodyta, jog karinės būtinybės atveju kariai turi teisę bet kuriuo paros laiku įeiti į asmens būstą be gyventojų sutikimo. Karinių vienetų vadai, karo komendantai turi teisę panaudoti būstą kariams, asmenims, pasitraukusiems iš savo gyvenamųjų vietų, apgyvendinti ir karinės paskirties objektams įrengti užtikrinant šių būstų gyventojams galimybę toliau gyventi šiuose būstuose arba perkelti gyventojus į kitus gyventi tinkamus būstus. Šiais veiksmais padarytą žalą valstybė atlygina įstatymų nustatyta tvarka.⁵⁹ Tai visiškai suprantama ir neturi kilti abejonių, kadangi karo padėtis yra ypatinga padėtis valstybei. Pagal minėtą įstatymą karo padėtis yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir šio įstatymo nustatyta ypatinga teisinė padėtis, kuri įvedama prireikus ginti Tėvynę ginkluoto užpuolimo ar jo grėsmės atveju, kai kyla grėsmė Lietuvos valstybės suverenumui ar jos teritoriniam vientisumui, arba prireikus vykdyti Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus siekiant užtikrinti valstybės gynybą ir kitas svarbiausias valstybės funkcijas karo metu. Taigi visais minėtais atvejais įėjimas į asmens būstą be jo sutikimo nebus pažeidimas.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymas 2002 m. birželio 20 d. Nr. IX-965

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Karo padėties įstatymas 2000 m. birželio 8 d. Nr. VIII-1721

4. Neteisėtas informacijos apie asmens privatą gyvenimą rinkimas, panaudojimas, atskleidimas (LR BK 167 str., 168 str.)

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatyta, kad „Informacija apie privatą asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsintis į jo garbę ir orumą.“⁶⁰ Pagal Lietuvių kalbos žodyną „informacija“ aiškinama kaip žinios, nurodymai, paaiškinimai.⁶¹ Reikia išsiaiškinti ką reiškia informacija LR BK 167 str. ir 168 str. prasme. Visų pirma tai yra informacija apie privatą asmens gyvenimą. Čia vėlgi reikia paminėti, jog privataus gyvenimo sritis neapima informacijos, kuri charakterizuoja asmenį kaip visuomenės narį, pvz., lytis, santuoka, išsilavinimas, darbovietė ir pan.

Objektyvieji veikos požymiai

Iš pradžių panagrinėsime neteisėto informacijos apie privatą asmens gyvenimą rinkimo veikos sudėtį. (LR BK 167 str.). Nagrinėjamos veikos dalykas yra anksčiau neskelbta informacija apie asmens privatą gyvenimą. Taigi veika pasireiškia neteisėtu informacijos rinkimu. Pagal Lietuvių kalbos žodyną „rinkti“ reiškia kaupti, krauti, telkti į vieną vietą.⁶² Galėtume apibrėžti ką reiškia rinkti informaciją – tai kaupti tam tikras žinias, siekti sužinoti. Nagrinėjamu atveju informacijos apie privatą asmens gyvenimą rinkimas yra veiksmai, kuriais siekiama sužinoti viešai nepaskelbtus privataus gyvenimo faktus. Rinkimas gali pasireikšti įvairiais aktyviais veiksmais, kurie leidžia gauti tam tikros kaltininkui reikalingos informacijos: asmens sekimu, stebėjimu, fotografavimu, fiksavimu, dokumentų kopijavimu. Neteisėtai reiškia nesant asmens sutikimo, be to, kaip nurodyta LR Konstitucijoje ne pagal motyvuotą teismo sprendimą ir ne pagal įstatymą. Tačiau, žmogaus sutikimas, nors ir labai svarbus veiksnys, tačiau ne visais atvejais gali būti pripažįstamas informacijos rinkimo teisėtumo kriterijumi. Pvz., duomenys apie žmogaus sveikatos ir ypač psichikos būklę yra ta specifinė informacija, kurios rinkimas yra būtina tikslios ligos diagnozės ir efektyvaus gydymo prielaida. Alternatyvos šios informacijos rinkimui nėra, taigi ir kelti klausimą

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014: 22 str.

⁶¹ Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>

⁶² Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>

dėl asmens sutikimo vargu ar yra korektiška.⁶³ Sutinkame su šia nuomone, ji logiška ir pagrįsta. Juk tikrai, nors duomenys apie asmens sveikatos būklę, jo psichiką yra privataus gyvenimo dalis, tačiau kiekvienas protingas asmuo yra suinteresuotas, kad adekvati informacija apie jo sveikatos būklę būtų renkama ir kaupiama. Be abejo, tokio pobūdžio informaciją draudžiama skelbti be asmens sutikimo. Visa informacija apie paciento buvimą sveikatos priežiūros įstaigoje, gydymą, sveikatos būklę, diagnozę, prognozes ir gydymą, taip pat visa kita asmeninio pobūdžio informacija apie pacientą turi būti laikoma konfidencialia net ir po paciento mirties.⁶⁴ Taip pat pagal šį įstatymą konfidenciali informacija gali būti suteikta kitiems asmenims tik esant raštiškam paciento sutikimui arba remiantis įstatymu. Taigi matome, jog asmens privataus gyvenimo apsauga sveikatos srityje detalai reglamentuojama. Galime paminėti, jog Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekte, kuris pateiktas svarstymui 2008-01-18, nurodoma, jog konfidenciali informacija gali būti suteikiama kitiems asmenims tik turint notaro patvirtintą paciento sutikimą.⁶⁵ Taigi įstatymo projektas numato dar griežtesnę susipažinimo su informacija apie asmens sveikatą tvarką kitiems asmenims. Pritartina tokiam pakeitimui, kadangi reikalavimas notaro patvirtinimo asmens sutikimui sumažina galimybę piktavališkai pažeisti asmens privataus gyvenimo neliečiamumą. Čia reikia pabrėžti, kad jei asmuo A kreipiasi tiesiogiai į asmenį B siekdamas kažką apie pastarąjį sužinoti, tokie asmens A veiksmai nebus laikomi nusikalstama veika. Taip pat jeigu renkama informacija, kuri buvo skelbiama viešai, pvz., iš straipsnių laikraščiuose, iš laidų televizijoje, internete, tai toks rinkimas taip pat nebus laikomas neteisėtu, kadangi kaip jau minėta, nagrinėjamos veikos dalykas yra anksčiau neskelbta informacija apie asmens privatų gyvenimą, veika visada yra susijusi su informacijos slaptumo pažeidimu, su bandymu gauti informaciją ne iš paties asmens, apie kurį ta informacija renkama. Neteisėtu nelaikomas informacijos rinkimas pagal įstatymą, taigi visų pirma LR BPK numato tam tikras išimtis, kai informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti renkama be pastarojo sutikimo. Pirmiausia, LR BPK 160 str., kuriame numatyta, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs prokuroro prašymą, gali paskirti asmens ar transporto priemonės arba objekto sekimą. Neatidėliotinais atvejais šie veiksmai gali būti atliekami ir ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu. Teismo nutartyje ar prokuroro (ikiteisminio tyrimo pareigūno) nutarime turi būti nurodomi duomenys, kurie pagrindžia būtinybę taikyti sekimą ir jo trukmė. Taip pat kodekse numatoma, kad jei slapto sekimo

⁶³ Jovaišas K. „Informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą rinkimo teisėtumo kriterijai“, Teisės problemos, 2004/2 (44)

⁶⁴ Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas, Žin., 1996, Nr. 102-2317

⁶⁵ Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) Nr. XP -2817

metu norima daryti vaizdo ar garso įrašą ar filmuoti, tai taip pat turi būti nurodyta nutartyje ar nutarime⁶⁶. Taigi net ir tais atvejais, kai be asmens sutikimo yra renkama informacija apie jo privatą gyvenimą, tie atvejai yra labai ribojami. Taip pat LR BPK 161 str. numato, kad jei buvo taikoma asmeniui bent viena iš XII skyriuje numatytų procesinių priemonių jam nežinant, ją nutraukus būtina asmenį informuoti apie taikytą priemonę. Taip pat imamasi visų priemonių apsaugoti asmens privatumo paslaptį, jei baudžiamasis procesas nutraukiamas, visa tokio pobūdžio informacija turi būti nedelsiant sunaikinama. Taip pat nebus neteisėtas informacijos apie asmens privatą gyvenimą rinkimas be jo sutikimo Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme numatytais atvejais - informacija apie privatą gyvenimą gali būti skelbiama be žmogaus sutikimo tais atvejais, kai ji padeda atskleisti įstatymų pažeidimus ar nusikalstamas veikas, taip pat kai informacija yra pateikiama viešai nagrinėjant bylą. Be to, informacija apie viešojo asmens privatą gyvenimą gali būti skelbiama be jo sutikimo, jeigu ši informacija atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias privataus šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes.⁶⁷ Mūsų manymu, asmens privataus gyvenimo aplinkybės gali turėti visuomeninę reikšmę itin retais atvejais. Šiais laikais visuomenė nori daugiau žinoti ne tam, kad jaustųsi saugiai ar galėtų išrinkti tinkamą valstybės vadovą ar pan., bet tiesiog smalsumo tikslais. Todėl reikia ypatingai kruopščiai įvertinti, ar norima rinkti informacija apie privatą asmens gyvenimą tikrai turi visuomeninę reikšmę ir ar nebus pažeistos asmens teisės. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas nutarime nurodė, kad Konstitucijos 22 straipsnio 3 dalies nuostata „informacija apie privatą asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą“, taip pat 4 dalies nuostata „įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsimosi į jo garbę ir orumą“ yra vienos svarbiausių asmens privataus gyvenimo neliečiamybės garantijų. Jomis asmens privatus gyvenimas saugomas nuo valstybės, kitų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų neteisėto kišimosi.⁶⁸ Taip pat šiame nutarime pažymima, jog bet koks žmogaus teisės į jo privatą gyvenimą varžymas yra pateisinamas tik tada, kai yra laikomasi proporcingumo principo. Žinoma natūralu, kad viešieji asmenys turėtų tikėtis daugiau visuomenės bei žiniasklaidos dėmesio. Jau 1890 m. paskelbtame Samuelio D. Warreno ir Louiso D. Brandeiso straipsnyje „Teisė į privatumą“ buvo pažymėta, jog viešųjų ir privačiųjų asmenų asmeninio gyvenimo apsaugos atžvilgiu turėtų būti taikomi skirtingi

⁶⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios Nr. 89-2741

⁶⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios Nr. 82-3254, 2006-07-27

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002m. rugsėjo 19 d. nutarimas

standartai.⁶⁹ Viešasis asmuo – tai valstybės politikas, teisėjas, valstybės ar savivaldybės pareigūnas, politinės partijos ir (ar) asociacijos vadovas, kuris dėl einamų pareigų arba savo darbo pobūdžio nuolat dalyvauja valstybinėje ar visuomeninėje veikloje, arba kitas asmuo, jei jis turi viešojo administravimo įgaliojimus ar administruoja viešųjų paslaugų teikimą arba jeigu jo nuolatinė veikla turi reikšmės viešiesiems interesams.⁷⁰ Visada reikia išanalizuoti asmens padėtį visuomenėje ir jo einamas pareigas. Manytume, jog tokie atvejai, kai apie viešo asmens, pvz., seimo pirmininko privatų gyvenimą yra renkama informacija jam nesutinkant, tarkime apie pastarojo neištikimybę žmonai, bet kokių atveju tai negali būti pateisinama jokių tikslu. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog yra tokių privataus gyvenimo sričių (pvz., intymus gyvenimas), apie kurias informacija be asmens sutikimo apskritai negali būti renkama ir skelbiama, nebent (ir tuo mastu, kuriuo) tai padeda atskleisti to asmens padarytą nusikaltimą.⁷¹ Kaip jau minėta, mūsų manymu informacija apie privatų gyvenimą labai retai kada turi visuomeninę reikšmę. Tai galėtų būti nebent informacija, kuri turėtų svarbos visuomenės saugumui, gyvavimui, pvz., jei paaiškėtų, jog valstybės vadovas linkęs į alkoholizmą ir tai atsiliepia jo darbui, kuris turi visuomeninę reikšmę. Tačiau, manytume, dr. Karolis Jovaišas labai teisingai pastebi tokią problemą kaip seksualinis vaikų išnaudojimas. Jis teigia, jog pedofilija yra tas klasikinis atvejis, kuris negali būti laikomas suaugusiojo, turinčio lytinį potraukį prie vaikų, privačiu reikalu, nors šis asmuo savo lytinę aistrą su jais tenkintų pastarųjų sutikimu. Pedofilijos esmė yra ta, kad vaikas laisva valia, niekieno neverčiamas už pinigus, žaislus, iš smalsumo ar dėl kitų paskatų vykdo visas liguistas suaugusiojo fantazijas ir gašlius įgeidžius.⁷² Šiuo atveju, galima pagrįstai teigti, jog viešojo asmens tokio pobūdžio veiksmai tikrai įeina į visuomeninės reikšmės sferą, juk tai visų pirma sunkus nusikaltimas. Ir visuomenė turi teisę žinoti apie viešo asmens polinkius kaip šis. Vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 18 punktu, viešųjų asmenų privataus gyvenimo ribos saugomos skirtingai, kadangi teisėtas visuomenės interesas žinoti apie konkretaus viešojo asmens privatų gyvenimą priklauso nuo šio asmens įtakos visuomenei ir kiekvieno viešojo asmens atžvilgiu yra skirtingas. Visuomenė turi teisę daugiau žinoti apie asmenis, kuriems pavesta spręsti visuomenei ar jos daliai svarbius klausimus. Nustatant viešojo asmens privataus gyvenimo apsaugos ribas reikėtų atsižvelgti į visuomeninio ir politinio gyvenimo

⁶⁹ M. Lankauskas „Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“, Teisės problemos, 2007/2(56)

⁷⁰ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios Nr. 82-3254, 2006-07-27

⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002m. spalio 23 d. nutarimas

⁷² Jovaišas K. „Informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą rinkimo teisėtumo kriterijai“, Teisės problemos, 2004/2 (44)

situaciją, asmenų įtakingumą visuomenės būklei.⁷³ Labai teisingai pastebėta, jog dar vienas kaip kriterijus vertinant viešųjų asmenų privataus gyvenimo ribas tam tikrais atvejais yra tokių asmenų įtaka visuomenei. Be abejo, kuo ji didesnė, tuo privataus gyvenimo ribos siaurėja. Pvz., galima palyginti du viešuosius asmenis apylinkės teismo teisėjas ir Respublikos prezidentas. Manytume abejonių dėl įtakos visuomenei nekyla, prezidentas didesniu mastu daro įtaką visuomenei, yra labiau matomas, girdimas ir pan. Tačiau esant tam tikrai politinio gyvenimo situacijai tam tikru metu apylinkės teismo teisėjo privatus gyvenimas gali būti didesnis visuomenės susidomėjimo objektas. Bet kokių atveju, ribojant asmens privataus gyvenimo neliečiamumą, turi būti teisėtas visuomenės interesas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje yra nurodęs, jog ginant asmens teisę į privatų gyvenimą pažymėtina, kad tokiais atvejais yra dviejų lygiaverčių konstitucinių vertybių – teisės į privatų gyvenimą ir visuomenės teisės žinoti (teisės skleisti informaciją) konfliktas. Todėl kiekvienu atveju būtina ieškoti protingos ir sąžiningos šių dviejų teisės ginamų vertybių pusiausvyros.⁷⁴ Be abejo sutinkame, jog tai dvi lygiavertės konstitucinės vertybės. Tačiau norėtume pažymėti, jog tam tikrais atvejais, ypač kai yra šių vertybių konfliktas, manytume, pirmenybę reikėtų teikti asmens privataus gyvenimo neliečiamumui, visgi šios vertybės pažeidimas skaudžiau atsilieptų asmeniui nei teisės skelbti ar žinoti pažeidimas. Juk, tarkime, visuomenės nežinojimas, ar teisėjas vartoja alkoholį vakarais po darbo, ar ne, ne taip pažeistų asmens teises kaip tam tikrų asmens gyvenimo paslapčių rinkimas ar skleidimas.

Galima pažymėti, jog panaši norma yra Alabamos baudžiamajame kodekse – „Nusikalstamas sekimas“, kuri pagal aiškinimą galėtų būti kaip atitikmuo LR BK 167 str. Taigi Alabamos baudžiamajame kodekse numatyta, jog asmuo padaro nusikalstamo sekimo nusikaltimą, jei jis tyčia seka, stebi asmenį ir taip pažeidžia jo privačią erdvę.⁷⁵ Alabamos BK išaiškinamos sąvokos, taigi sekimas baudžiamąja prasme yra slaptas kito asmens veiksmų stebėjimas tikslu jį šnipinėti, įsiveržti į jo privatumą. Taigi ši nusikalstama veika labiausiai panaši į LR BK numatytą neteisėtą informacijos rinkimą apie privatų asmens gyvenimą. Alabamos BK išaiškintas sekimo, stebėjimo tikslas- šnipinėjimas. Šnipinėjimas yra kieno nors veiksmų sekimas, siekimas išsiaiškinti, sužinoti, taigi galima traktuoti kaip informacijos rinkimą.

Nusikalstama veika laikoma baigta pradėjus rinkti informaciją apie privatų asmens gyvenimą, tai yra formalioji veikos sudėtis.

⁷³ Žiobienė E. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta privataus gyvenimo apsauga: informacijos skleidimo apie viešuosius ir privačius asmenis skirtumai, *Jurisprudencija*, 2002, t. 30(22), 95 psl.

⁷⁴ Kasacinė byla Nr. 3K-3-87/2004

⁷⁵ Alabama criminal code. <http://www.legislature.state.al.us/CodeofAlabama/1975/148207.htm>

Subjektyvieji veikos požymiai

Kaip ir neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas, taip ir neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas padaromas tik tiesiogine tyčia. Kaltininkas supranta, jog neteisėtai renka informaciją apie asmens privatų gyvenimą ir nori taip veikti. Padarytos veikos motyvai neturi teisinės reikšmės kvalifikuojant veiką, tačiau tam tikrais atvejais gali rodyti, kad asmuo padarė dar ir kitą nusikaltimą – pvz., rengimąsi padaryti nužudymą. Pvz., kaltininkas neteisėtai renka informaciją apie asmenį A, seka jį, stebi, renka informaciją kada ir kur jis išeina, su kuo būna ir pan., iš anksto ruošdamas nužudymo planą, t. y., kaltininkas daro vieną nusikaltimą – iš anksto apgalvota tyčia rengiasi padaryti nužudymą. Tokiu atveju kaltininkas atsako pagal LR BK 129 str. ir 21 str. Gali pasitaikyti atveju, aki asmuo mano, kad turi teisę rinkti informaciją, bet klysta, tokiu atveju jo veika vertintina kaip savavaldžiavimas pagal LR BK 294 str. Jeigu informaciją apie asmens privatų gyvenimą neteisėtai renka teisėsaugos institucijų pareigūnai, tirdami nusikaltimą, jų veika gali būti vertinama kaip piktnaudžiavimas pagal LR BK 228 str. Kaltininkas atsako už padarytą veiką, jei yra pakaltinamas.

Pereikime prie neteisėto informacijos atskleidimo ir panaudojimo. (LR BK 168 str.)

Objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai

Informacijos sąvokos turinys lieka toks pats kaip ir neteisėto informacijos rinkimo atveju (LR BK 167 str.). Nusikalstamos veikos dalykas taip pat tapatus kaip ir LR BK 167 str. Veika padaroma trimis alternatyviais būdais – informacijos apie kito žmogaus privatų gyvenimą viešas paskelbimas; pasinaudojimas tokia informacija; tokios informacijos panaudojimas kitų asmenų labui. Pabrėžtina tai, kad visos veikos turi būti padaromos be asmens, apie kurį informacija panaudojama ar atskleidžiama sutikimo. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas terminą „viešas“ aiškina kaip visiems skirtą, visuomenės naudojamą.⁷⁶ Taigi tai, kas vieša, jau nebėra asmens privataus gyvenimo paslaptis. Viešu informacijos paskelbimu reikėtų laikyti informacijos atskleidimą neapibrėžtam asmenų ratui. Manytume, informacijos atskleidimas dviems asmenims, žinant, jog pastarieji neplatins jos, nereguliuojamas LR BK 168 str. Taigi viešas paskelbimas, kaip skirtas visiems, yra padaromas per žiniasklaidą, platinant informaciją internetu, siunčiant laiškus daugeliui asmenų, atskleidžiant informaciją per viešą renginį. Viešas informacijos paskelbimas yra baigta

⁷⁶ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. <http://www.autoinfo.lt/webdic/>

veika, kai neapibrėžtam asmenų ratui sudarytos galimybės susipažinti su informacija. Tai formalioji veikos sudėtis.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas terminą „panaudoti“ aiškina kaip skirti kokiems reikalams, turėti naudą.⁷⁷ Taigi „pasinaudoti“ reiškia turėti naudos sau. Pasinaudojimas informacija reiškia informacijos panaudojimą siekiant gauti turtinės ar asmeninės naudos. Pvz., asmuo A žino tam tikras asmens B privataus gyvenimo detales, kurias norėtų sužinoti asmuo C. Asmuo A parduoda už pinigus ar kitokias materialines gėrybes asmeniui C informaciją apie asmens B privatų gyvenimą pastarajam nesutikus. Siekiama asmeninė nauda galėtų būti, pvz., siekimas užimti tam tikras pareigas darbe, garbės troškimas, siekimas pakenkti konkurentui ir pan.

Informacijos panaudojimas kitų labui taip pat reiškia siekimą turėti naudos, bet ne sau pačiam, o kitam asmeniui. Manytume, „kitas asmuo“ galėtų būti bet kuris asmuo, su kuriuo kaltininkas susietas tam tikru ryšiu ar yra pažįstamas. Pvz., šeimos narys, draugas, kolega, oponentas. Informacijos pasinaudojimo ir panaudojimo kitų labui veikos yra baigtos atlikus veiksmą, kuriuo siekiama naudos sau ar kitiems, tai yra formalios sudėtys.

Reikia pabrėžti, kad šios nusikalstamos veikos subjektui būdingi specialieji požymiai. Asmuo, trauktinas baudžiamojon atsakomybėn, turi būti sulaukęs 16 metų amžiaus, be to, būtina, kad jis tą informaciją sužinotų:

- dėl savo tarnybos ar profesijos;
- atlikdamas laikiną užduotį;
- ją surinktą darydamas LR BK 165-167 str. numatytą veiką, t. y. įsibraudamas į kito asmens būstą, pažeisdamas susižinojimo slaptumą arba kitaip neteisėtai ją rinkdamas. Šiuo atveju veikos gali būti kvalifikuojamos iš sutapties arba taikant tik LR BK 168 str.

Taigi jeigu asmuo viešai paskelbė, pasinaudojo ar kitų labui panaudojo informaciją, kurią gavo atsitiktinai, veika nebus kvalifikuojama pagal LR BK 168 str. Tai gali būti civilinės teisės reguliuojama sritis. Paminėtinas Alabamos BK, kuriame reglamentuota labai panaši veika – neteisėtai išgautos informacijos atskleidimas, - asmuo padaro šį nusikaltimą jei jis, žinodamas arba neapgalvotai panaudoja arba atskleidžia informaciją, išgautą neteisėtai klausydamasis asmens pokalbių arba sekdamas ir stebėdamas asmenį.⁷⁸ Lyginat su LR BK 168 str., kai veika padaroma tik tiesiogine tyčia, Alabamos BK numato ir „žinojimą“, ir „neapgalvotai“, kas galėtų atitikti Lietuvos baudžiamojoje teisėje neatsargumą. Manytume, jog atskleisti arba panaudoti (ši sąvoka jau suponuoja subjektyvų tam tikros naudos siekimą) informaciją neatsargiai nėra įmanoma, jei asmuo

⁷⁷ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. <http://www.autoinfo.lt/webdic/>

⁷⁸ Alabama criminal code. <http://www.legislature.state.al.us/CodeofAlabama/1975/148207.htm>

yra normaliai protingas, juolab, jei tą informaciją neteisėtai išgavo klausydamasis pokalbių arba slapta sekdamas, jis tikrai turi suvokti, jog tyčia tą informaciją skelbia ar naudoja. Taigi dar numatytas ir atskleidžiamos ar naudojamos informacijos apribojimas jos gavimo būdais. Manytume, reikėtų praplėsti šį aiškinimą, kadangi pagal Alabamos BK išeitų, jog jei kaltininkas atskleidžia informaciją apie asmenį, kurią sužinojo, pvz., eidamas tarnybines pareigas, jis netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn už informacijos atskleidimą.

Kiek keblesnė yra situacija, kai informacija paskelbiama apie viešą asmenį, pvz., prezidentą, ministrą pirmininką ir pan. Kas yra laikoma viešu asmeniu, aukščiau nurodyta. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyje yra pažymėjęs, jog asmens garbė ir orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas, teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas yra žmogaus konstitucinės teisės. Šios konstitucinės nuostatos apibrėžia, viena vertus, teisę į saviraiškos laisvę, antra vertus, žmogaus teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą.⁷⁹ Taigi reikia ypatingai atsargiai ir kruopščiai įvertinti šių nuostatų santykį. Kaip pažymima kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje – informacijos laisvė nėra absoliuti ir visuotinė. Jos apribojimus lemia santykis su kitomis teisinėmis vertybėmis, išreiškiančiomis kitų asmenų teises ir laisves.⁸⁰ Taip teigiama Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje.⁸¹ Taigi viešas asmuo neabejotinai taip pat turi teisę į privatų gyvenimą. Ir ne bet kokio pobūdžio informacija gali būti naudojama ar skleidžiama apie tokį asmenį.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) vienoje byloje nubrėžė pakankamai aiškia ribą tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės – byloje *Von Hanover v. Germany*.⁸² Bulvariniai laikraščiai publikavo Monako princesės nuotraukas, kuriose buvo užfiksuotos įvairios princesės kasdieninio gyvenimo akimirkos. Princesė kreipėsi į Vokietijos teismus, siekdama uždrausti publikuoti nuotraukas, tačiau buvo uždrausta publikuoti tik jos vaikų nuotraukas, kadangi jos padarytos „izoliuotoje vietoje“, tačiau viešose vietose fotografuotų nuotraukų publikavimas uždraustas nebuvo. Buvo pažymėta, jog princesė yra žymus šiuolaikinės visuomenės asmuo ir jos teisė į privatų gyvenimą baigiasi ties lauko durimis, t.y. visuomenė turi teisėtą interesą žinoti kaip ji elgiasi viešose vietose. Išnagrinėjus bylą EŽTT buvo konstatuotas Konvencijos 8 str. pažeidimas. EŽTT patvirtino, jog į privataus gyvenimo sferą patenka ir asmens bendravimo su kitais asmenimis sritis. Teismas pabrėžė, kad Konvencijos 8 str. užtikrina ne tik asmenų apsaugą nuo betarpiško

⁷⁹ Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-545/2005

⁸⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-645/2005

⁸¹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1995-05-16, Nr. 40-987: 10 str.

⁸² M. Lankauskas „Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“, *Teisės problemos*, 2007/2(56)

valstybės kišimosi, bet ir apima tam tikrus pozityvius valstybės įsipareigojimus, kurie gali apimti privataus gyvenimo apsaugai skirtas priemones, netgi individų tarpusavio santykių srityje. Teismas pažymėjo, kad nors vertinant šiuos įsipareigojimus būtina balansuoti tarp privatumo ir saviraiškos laivės, nuotraukų publikavimo nebuvo niekaip susijęs su viešu diskursu, o buvo greičiau visuomenės smalsumo tenkinimas. Bulvarinė spauda nevykdė savo esminės funkcijos demokratinėje visuomenėje – informuoti bei formuoti viešąją nuomonę, tačiau siekė patenkinti savo skaitytojų vojeristinius polinkius ir gauti iš to finansinės naudos.⁸³

Taigi EŽTT atkreipė dėmesį į skirtumus tarp viešojo intereso ir visuomenės smalsumo, taip pat teisės informuoti apie visuomeninės svarbos dalykus ir informacijos, kuria siekiama gauti finansinės naudos. Reikia pabrėžti, jog šioje byloje du teisėjai išreiškė kiek kitokį požiūrį į aptariamą klausimą. Vienas iš teisėjų pabrėžė, kad princesė yra viešasis asmuo ir visuomenė turi teisę būti informuota apie jos privatų gyvenimą. Anot šio teisėjo, tais atvejais, kai žymus asmuo net ir viešoje vietoje „pagrįstai mano“ esąs saugus nuo žiniasklaidos dėmesio, jo teisė į privatų gyvenimą svarbesnė nei saviraiškos laisvė ar teisė į informaciją. Kitas teisėjas pridūrė, kad savo noru viešoje erdvėje besirodantis asmuo negali reikalauti anonimiškumo, o absoliutaus inkognito egzistavimas yra Robinzono privilegija. Taip pat šis teisėjas nurodė, kad vertinant balansą tarp privatumo ir saviraiškos laisvės reikėtų atsižvelgti ne į asmens statusą (viešas ar privatus), o į „pagrįstą privatumo tikėjimąsi“.⁸⁴ Be abejo, negalime nesutikti su šia nuomone dėl to, kad viešoje vietoje esantis asmuo visiškai anonimiškumo negali tikėtis ir jis tai supranta. Tačiau jis pagrįstai gali tikėtis privatumo, apsaugos nuo pvz., neteisėto jo sekimo, fotografavimo, stebėjimo ir pan. Ir, manytume, privatus asmuo niekada nesulauks tiek dėmesio kaip viešas. „Pagrįstą privatumo tikėjimąsi“ būtų galima suprasti kaip turintį pagrindą, argumentuotą asmens manymą, kad jo privataus gyvenimo neliečiamumas yra apsaugotas nuo bet kokio neteisėto kišimosi į jį. Taigi remiantis išanalizuota medžiaga galima būtų išskirti tokius požymius, kurie rodo, jog viešojo asmens privataus gyvenimo ribojimas teisėtas:

1. visuomeninė reikšmė (visuomeninės svarbos dalykai);
2. įtaka visuomenei;
3. viešasis interesas;
4. nėra „pagrįsto privatumo tikėjimosi“;

⁸³ M. Lankauskas „Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“, Teisės problemos, 2007/2(56), 122 psl.

⁸⁴ M. Lankauskas „Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“, Teisės problemos, 2007/2(56), 123 psl.

5. informacijos apie viešą asmenį rinkimas ar skleidimas nėra visuomenės smalsumo ar žiniasklaidos siekio gauti finansinės naudos patenkinimas.

Šie požymiai nėra alternatyvūs ir turi būti jų visuma. Taigi nors viešieji asmenys yra didesni visuomenės susidomėjimo „objektai“, tačiau negalima piktnaudžiauti saviraiškos laisve ar visuomenės teise žinoti pažeidžiant tokių asmenų privatų gyvenimą.

Siekiant sužinoti visuomenės požiūrį į informaciją apie viešojo asmens privatų gyvenimą, buvo atlikta apklausa. Kad ir kaip būtų keista, beveik pusė apklaustų asmenų (47 procentai), atsakydami į klausimą apie informacijos rinkimą apie viešą asmenį, mano turintys teisę žinoti viską apie jį (2 PRIEDAS, 2 diagrama). Tarp tų asmenų yra ir turinčių teisinį išsilavinimą. Taigi darytina išvada, jog nemaža visuomenės dalis iš viešojo asmens atima teisę turėti privatų gyvenimą vien dėl to, kad jis yra viešas. Tai labai netinkamas požiūris, kadangi tiek tarptautiniai teisės aktai, tiek nacionaliniai, gina ir saugo visų asmenų teises, tuo tarpu ir privatų gyvenimą. Tačiau vėlgi, beveik visi apklaustieji jaustūsi nesaugūs, jei būtų pažeistas jų pačių privataus gyvenimo neliečiamumas ir mano, kad jo užtikrinimas yra labai svarbus.

Subjektyvieji veikos požymiai

Kalbant apie subjektyvius veikos požymius, pažymėtina, jog asmuo neteisėtai atskleidžia ar panaudoja informaciją apie asmens privatų gyvenimą tiesiogine tyčia, t. y., jis supranta, kad be asmens sutikimo viešai paskelbia, pasinaudoja ar kitų asmenų labai panaudoja informaciją apie kito žmogaus privatų gyvenimą, kurią jis sužinojo dėl savo tarnybos ar profesijos arba atlikdamas laikiną užduotį, arba ją surinko įsibraudamas į kito žmogaus būstą, pažeisdamas asmens susižinojimo neliečiamumą, informacijos rinkimą, ir nori taip veikti. Veikos motyvai ir tikslai neturi jokios teisinės reikšmės nusikaltimo kvalifikavimui, kai kalbama apie informacijos paskelbimą. Tačiau, kai kalbama apie informacijos panaudojimą ar pasinaudojimą, būtinu subjektyviuoju požymiu yra tikslas gauti sau ar kitam asmeniui turtinės ar asmeninės naudos. Jeigu informaciją apie privatų asmens gyvenimą neteisėtai paskelbia ar panaudoja valstybės tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys, veika gali būti vertinama kaip sutaptis pagal LR BK 168 str. ir LR BK 228 str.

Labai svarbu yra atskirti ribą tarp viešų ir privačių asmenų, tarp saviraiškos laisvės ir privataus gyvenimo neliečiamumo.

5. Asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas (LR BK 166 str.)

Asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas, mūsų manymu, yra bene dažniausiai pasitaikantis asmens privataus gyvenimo neliačiamumo pažeidimas. Dažnai, kai, pvz., neteisėtai renkama informacija apie asmens privatų gyvenimą, neapsieinama ir be susižinojimo neliečiamumo pažeidimo, pvz., informacija gali būti renkama klausantis asmens pokalbių elektroninių ryšių tinklais. Taigi įstatymo saugoma vertybė analizuojamu atveju yra susižinojimo neliečiamumas. Šią asmens teisę saugo LR BK 166 str. – „Tas, kas neteisėtai perėmė paštu ar per pasiuntinių paslaugos teikėją siunčiamą siuntą ar siuntinį arba neteisėtai perėmė, fiksavo ar stebėjo asmens elektroninių ryšių tinklais siunčiamus pranešimus, arba neteisėtai fiksavo, klausėsi ar stebėjo asmens pokalbius elektroninių ryšių tinklais, arba kitaip pažeidė asmens susižinojimo neliečiamumą...“⁸⁵. Galime pastebėti, jog dabar galiojančio LR BK šio straipsnio dispozicija išsiplėtė nuo tada, kai tik buvo priimtas dabartinis LR BK. Tik jį priėmus 166 str. buvo įtvirtinta „Tas, kas neteisėtai pažeidė asmens susirašinėjimo ar kitokių paštu ar techninėmis priemonėmis siunčiamų pranešimų, siuntų slaptumą arba klausėsi pokalbių telefonu, arba naudojo kitas jų perėmimo formas...“⁸⁵. Matome, jog dabar galiojančios LR BK redakcijos straipsnio dispozicija apima daugiau aplinkybių, pvz., anksčiau buvo numatytas tik „pokalbių klausymosi“ baudžiamumas, dabar ir stebėjimo, fiksavimo; taip pat pokalbiai apėmė tik pokalbius telefonu, dabar įstatymų leidėjas nėra toks kategoriškas ir žodį „telefonu“ pašalino iš straipsnio dispozicijos.

Objektyvieji veikos požymiai

Objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai yra objektyvioje tikrovėje atliekami veiksmai, išoriškai matomi.

Taigi asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas padaromas tokiais alternatyviais būdais kaip:

1. paštu ar per pasiuntinių paslaugos teikėją siunčiamos siuntos ar siuntinio neteisėtas perėmimas;
2. elektroninių ryšių tinklais siunčiamų pranešimų neteisėtas perėmimas, fiksavimas ar stebėjimas;

⁸⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas, 2000-09-26 Nr. VIII-1968

3. asmens pokalbių elektroninių ryšių tinklais neteisėtas fiksavimas, klausymasis ar stebėjimas;
4. kitoks asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas.

Teisės į asmens susižinojimo neliečiamumą pažeidimo neteisėtumas reiškia tai, jog kaltininkas veikia be nukentėjusiojo asmens sutikimo, taip pat tokiems savo veiksams neturi įstatymo nustatyto pagrindo arba jei ir turi tokį pagrindą, tačiau nesilaiko įstatymo nustatytos tvarkos. Neteisėtais minėti veiksmai nelaikomi, atliekami turint siuntos, siuntinio, pranešimo siuntėjo ar gavėjo leidimą, bent vieno pokalbio dalyvio leidimą.

Taigi galima išskirti keturis šio straipsnio pažeidimo būdus. Pirmasis- neteisėtas paštu ar per pasiuntinių paslaugos teikėją siunčiamos siuntos ar siuntinio perėmimas. Lietuvių kalbos žodynas terminą „perimti“ aiškina kaip „paimti iš vienu rankų į kitas“.⁸⁶ Neteisėtas perėmimas turėtų būti siejamas su įstatymui prieštaraujančiu siuntos ar siuntinio perėmimo būdu, pvz., asmuo A žino, kad konkrečią dieną paštininkas turi atnešti asmeniui B siuntinį, kuris domina asmenį A. Taigi pastarasis, palaukęs paštininko, pagrobia šio nešamus siuntinius. Pagal Lietuvių kalbos žodyną „siunta“ yra „didelis siuntinys, kroviny, gabenamas kuria nors transporto priemone“. „Siuntinys“ yra aiškinamas kaip „siunčiamas pakas“.⁸⁷ Taigi siuntos ar siuntinio perėmimas – tai jų pagrobimas (neteisėtas užvaldymas) arba susipažinimas su jų turiniu (siunčiamo laiško perskaitymas, siuntinyje esančių daiktų apžiūra ir pan.)

Mūsų manymu, šioje vietoje reikėtų pabrėžti, jog LR BK 166 str. praleistas žodis „pašto“, taigi turėtų būti „Tas, kas neteisėtai perėmė paštu ar per pasiuntinių paslaugos teikėją siunčiamą *pašto* siuntą ar siuntinį...“. Tačiau, logiškai aiškinant įstatymo tekstą, manytina, kad būtent taip ir reikia interpretuoti tekstą. Pagal Lietuvos Respublikos „Pašto įstatymą“ pašto ar pasiuntinių paslaugų teikėjas – tai pašto ar pasiuntinių paslaugas teikiantis asmuo.⁸⁸ Pašto siunta yra adresuota ir išsiųsti paruošta siunta, kurią turi pristatyti pašto ar pasiuntinių paslaugų teikėjai. Tai pašto korespondencijos, reklaminė pašto siunta, taip pat siunta, kurioje siunčiami spaudiniai ir pašto siuntiniai. Iš pašto siuntos apibrėžimo išplaukia, jog pašto korespondencijos siunta įeina į nagrinėjamo straipsnio dalyką. Pagal anksčiau minėtą įstatymą korespondencijos siunta yra rašytinis pranešimas (laiškas (pašto siunta voke), atvirukas (atvirlaiškis), aerograma), užrašytas ant bet kokios fizinės medžiagos, siūstinas ir pristatytinas ant siuntos ar pakuotės siuntėjo nurodytu adresu. Taigi įrašius žodį „pašto“ prieš „siunta“, viskas tampa aišku, priešingu atveju, pagal Lietuvių kalbos

⁸⁶ Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>

⁸⁷ Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>

⁸⁸ Lietuvos Respublikos pašto įstatymas, 1999-04-15 Nr. VIII-1141

žodynus aiškinant terminą „siunta“, pvz., laiškas neįeitų į šio termino turinį. O tai jau būtų nedovanotina spraga.

Kalbant apie antrąjį nusikalstamos veikos padarymo būdą – neteisėtas perėmimas, stebėjimas, fiksavimas, vėlgi reikia išsiaiškinti sąvokų reikšmes. Jau anksčiau aiškinomės ką reiškia „perimti“. Kalbant apie elektroninių ryšių tinklais siunčiamus pranešimus, perėmimą reikėtų sieti su veiksmis, sudarančiais galimybę perskaityti pranešimus, pvz., panaudojimas kompiuterinių programų, leidžiančių savo kompiuterio monitoriuje pamatyti iš kitų kompiuterių siunčiamus pranešimus, aparatūros, leidžiančios perskaityti per mobiliuosius telefonus kito asmens siunčiamus SMS. Taip pat ir tiesioginis pranešimų perskaitymas mobiliajame telefone arba kompiuteryje, jų turinio gavimas popieriuje teksto forma.

Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną sąvoka „stebėti“ reiškia akylai, atidžiai žiūrėti, žiūrint tirti, sekti akimis. Lietuvių kalbos žodynas kiek plačiau, ir mūsų manymu, tinkamiau aiškina sąvoką „stebėti“ – atidžiai žiūrint tirti, kaupti žinias, žiūrinėti ieškant ko tinkamo.⁸⁹ Natūralu, jog žiūrėti ne tapatu stebėti. Žiūrėti galima neįsigilinant į turinį, o sąvoka stebėti suponuoja subjektyvų asmens norą, polinkį kažką sužinoti. Pvz., asmuo A stebi savo kolegą B elektroniniu paštu gautą pranešimą pastarajam to nežinant. Manytume, jog stebėjimo sąvoką šiuo atveju logiška būtų aiškinti kaip atidžiai žiūrėti, tirti, sekti akimis ir įsiminti.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas sąvoką „fiksuoti“ aiškina kaip užrašyti, pažymėti, nustatyti, įtvirtinti.⁹⁰ Panašiai šią sąvoką aiškina ir Lietuvių kalbos žodynas. Taigi esminis fiksavimo požymis yra tam tikras užrašymas, įrašymas, pažymėjimas materialiai. Docentas dr. Oleg Fedosiuk fiksavimą aiškina kaip siunčiamų pranešimų įrašymą, taip pat įrašų apie pranešimų adresatų telefonų numerius, kompiuterių duomenis, laiką darymą.⁹¹ Pagal Lietuvos Respublikos „Elektroninių ryšių įstatymą“ elektroniniai ryšiai – tai signalų perdavimas laidinėmis, radijo, optinėmis ar kitomis elektromagnetinėmis priemonėmis. Elektroninio pašto pranešimas yra viešuoju ryšių tinklu nusiųstas tekstinis, balso, garso, vaizdo ar kitokios formos pranešimas, kuris gali būti saugomas tinkle arba gavėjo galiniame įrenginyje, kol jį gavėjas pasiima.⁹²

Kalbant apie asmens pokalbių neteisėtą fiksavimą, klausymąsi, stebėjimą, pokalbius reikėtų suprasti kaip minčių dėstymą žodžiu, minčių reiškimą garsais, nebyliųjų gestais. Taigi asmens pokalbių elektroninių ryšių tinklais klausymasis – tai veiksmas, sudarantis galimybę klausytis kitų žmonių telefoninių pokalbių, pokalbių per radijo ir internetinį ryšį, taip pat šių

⁸⁹ Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>

⁹⁰ Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>

⁹¹ http://www.mruni.lt/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/baudziamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/

⁹² Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas, 2004-04-15 Nr. IX-2135

pokalbių klausymasis, jų turinio gavimas teksto forma. Klausymasis galėtų reikšti tyčinį kažkieno pokalbio pasiklausymą, siekiant kažkokios naudos ar pasitenkinimo ir pan. Taigi netyčia nugirstas pašnekesys negali būti laikomas klausymusi. Fiksavimą reikėtų suprasti kaip pokalbių įrašų, taip pat įrašų apie pokalbių trukmę, laiką, adresatų numerius darymas su perėmimu ir fiksavimu viskas gana aišku. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog straipsnio dispozicijoje vartojamas terminas „stebėjo“. Pasak docento dr. O. Fedosiuk, nėra aišku, kuo stebėjimas skiriasi nuo klausymosi ir fiksavimo.⁹³ Manytume, jog gana logiška būtų teigti, kad sąvoką pokalbis reikėtų aiškinti truputį plačiau. Pvz., kaip traktuoti pokalbį, vykstantį tarp asmenų internetiniame ryšyje programa „Skype“? Naudodamiesi šia programa, asmenys gali matyti vienas kitą savo kompiuterių ekranuose ir girdėti vienas kitą. Turint galimybę girdėti tą pokalbį, be jokios abejonės, galima jo klausytis ir jį fiksuoti. Tačiau, jei asmenys kalba nebylių ženklais? Šiuo atveju išryškėja stebėjimo svarba. Klausytis to pokalbio neįmanoma, fiksuoti galima trukmę ir pan., tačiau šiuo atveju, mūsų manymu, svarbi būtent stebėjimo reikšmė. Jei stebintis asmuo supranta nebylių kalbą. Kitas pvz. - naudojantis Skype programa galima *stebėti* asmenų pokalbį raštu, ir tai nėra pranešimai.

Kitoks asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas yra gana „prisitaikantis“ prie nuolat besikeičiančio ir tobulėjančio technologijų pasaulio ir tam tikra prasme apsidraudimas nuo nežinojimo kaip atskirais atvejais traktuoti tam tikrus veiksmus tokia kintančiame pasaulyje. Mūsų manymu, į sąvoką „kitaip pažeidė“ turėtų įeiti tokie atvejai, kai pašto siunta perduodama ne paštu ar per pasiuntinių paslaugos teikėją, o pvz., asmuo A kiekvieną rytą siunčia laiškus asmeniui B, kuriuos paprašo perduoti asmens C, kuris visada sutinka ir benešdamas slaptą skaito (stebi) laiškų turinį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje yra pažymėjęs, kad byloje Heglas prieš Čekijos Respubliką EŽTT konstatavo Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą, kai tiesioginis pokalbis tarp asmenų buvo neteisėtai įrašytas pasitelkus techninę įrangą, kurią policijos pareigūnai paslėpė vieno iš asmenų rūbuose, o gautas įrašas buvo panaudotas baudžiamajame procese ir priimant teismo sprendimą įvertintas kaip lemiamas įrodymas. Tai reiškia, kad Konvencijos 8 straipsnyje minimas susižinojimas apima ne tik susirašinėjimo, telefoninių ar kitokių pokalbių slaptumą, bet ir tiesioginio asmenų bendravimo slaptumą.⁹⁴ Tai gan platus susižinojimo aiškinimas. Manytume, toks aiškinimas neatitinka LR BK 166 str., net ir „kitokio asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimo“. Susižinoti reiškia palaikyti ryšį, susisiekti, o tai jau manytume daro nuorodą į tam tikras technines priemones, netiesioginį bendravimą. Jei asmuo įrašinėja su kitu asmeniu jų tiesioginį pokalbį be pastarojo sutikimo, tai net nebūtų neteisėtas informacijos rinkimas pagal LR BK 167 str., kadangi

⁹³http://www.mruni.lt/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/naudziamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-04-29 nutartis, baudžiamoji byla Nr. 2K-7-141/2008

informacijos slaptumo pažeidimas visada susijęs su bandymu gauti viešai neprieinamos informacijos ne iš paties asmens, apie kurį informacija yra renkama. Nebent ta informacija būtų renkama ir įrašinėjama apklausiant kitus asmenis. Tada būtų galima taikyti LR BK 167 str. ir 168 str., jei tokiu būdu gauta informacija būtų atskleista ar panaudota.

Taigi Lietuvoje asmens susižinojimo neliečiamumas saugomas gana plačiai, stengiantis apimti visas įmanomas susižinojimo sritis, dėl ko galime labai didžiuotis. Priešingai nei 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse. LTSR BK 137 str. numatė bausmę už susirašinėjimo paslapties pažeidimą. Čia buvo rašoma, kad „piliečių susirašinėjimo, telefoninių pasikalbėjimų ir telegrafinių pranešimų slaptumo pažeidimas baudžiamas...“⁹⁵ Taigi matome visišką nepagarbą ir suragėjusį požiūrį į kitų valstybių piliečius. Apskritai Rusijos federacija saugojo ir gynė piliečio teises ir laisves. Rusų mokslinėje literatūroje nurodoma, kad piliečio teisių, laisvių, interesų apsauga yra teisinių priemonių panaudojimas joms apsaugoti. Taip pat jog efektyvi piliečio teisių ir laisvių apsauga turi būti tiksliai teisiškai reglamentuota.⁹⁶ Taigi matome, jog saugomas yra pilietis. Taip pat minėtoje knygoje minima, jog piliečio ir žmogaus teises ir laisves gina Rusijos federacijos Konstitucija, įstatymai ir t.t. vėlgi yra aiškus piliečio ir žmogaus atskyrimas, kitaip tariant pilietis yra išaukštinamas lyginant su „ne piliečiu“. Be abejo, „pilietį“ galima aiškinti plačiau, ne tik kaip Rusijos Federacijos pilietį, tačiau bet koku atveju asmuo be pilietybės lieka „už borto“. Dabartiniame LR BK yra saugomas asmens privataus gyvenimo neliečiamumas ne tik Lietuvos Respublikos piliečių, bet visų asmenų, esančių Lietuvos Respublikoje, tiek užsieniečių, tiek asmenų be pilietybės. Kitaip būtų grubiai pažeidžiamos asmens teisės. Ir čia galima pastebėti kaip nuo 1961 m. iki 2008 m. pasikeitė straipsnio dispozicija – kaip ji išsiplėtė. Taigi matome įstatymų leidėjo gana greitą reagavimą į visuomenės pokyčius. Taip pat būtų galima palyginti susižinojimo neliečiamumo pažeidimą Lietuvoje su panašaus pobūdžio nusikalstama veika Alabamos baudžiamajame kodekse, kuriame nurodoma, jog asmuo padaro slapto pasiklausymo nusikaltimą, jei jis tyčia naudoja bet kokias priemones, skirtas pasiklausymui, nesvarbu, ar tuo metu vyksta pokalbis.⁹⁷ Matome, kad straipsnio dispozicija labai abstrakti ir neišaiškinta. Manytume, turėtų būti išaiškinta bent jau kokios konkrečiai yra tos „bet kokios priemonės“, kaip kaltininkas naudoja tas priemones ir pan., ar asmuo yra baudžiamas tik už tų priemonių naudojimą, ar sąvoka naudojimas apima pasiklausymą, ar ir stebėjimą, fiksavimą. Lieka

⁹⁵ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1982 m. gruodžio 29 d. įsako redakcija)

⁹⁶ Общая теория прав человека. Руководитель авторского коллектива и ответственный редактор доктор юридических наук Е.А.Лукашева.- М.:Издательство НОРМА,1996.-, 169 с., 281 с.

⁹⁷ Alabama criminal code <http://www.legislature.state.al.us/CodeofAlabama/1975/148207.htm>

labai daug vietos interpretavimui. LR BK 166 str. susižinojimo neliečiamumas reglamentuotas kur kas išsamiau ir detaliau, todėl mažiau erdvės lieka neaiškumams ir neužpildytoms spragoms.

Paminėtina JAV doktrina. *Cantrell v. Forest City Publishing Co. Ir Time Inc, v. Hill* byloje JAV Aukščiausiasis Teismas įtvirtino „iškreiptos šviesos“ doktriną.⁹⁸ Pirmojoje byloje *Cantrell* apkaltino žurnalo leidėją, išspausdinusį tiesos neatitinkantį straipsnį apie jo šeimą. Šis straipsnis ją ir jos šeimą visuomenės akyse pavertė gailėsčio ir pajuokos objektu. Dėl to jos šeimos nariai patyrė gėdą, pažeminimą ir gilų emocinį sukrėtimą. Antroje byloje žurnalas klaidingai informavo visuomenę, kad naujoji Brodvėjaus pjesė pastatyta remiantis Hill šeimos išgyvenimais įkaltą dramoje. Abiejose bylose JAV Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad buvo pažeista teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, nes visuomenės informavimo priemonės žinodamos apie melagingą informacijos pobūdį pavaizdavo jų gyvenimo istorijas „iškreiptoje šviesoje“. Tai neatitiktą informacijos apie privatų asmens gyvenimą atskleidimo LR BK 168 str. prasme, kadangi jau vien tai, kad buvo paskelbta melaginga informacija, rodo, kad nebuvo atskleista privataus gyvenimo paslaptis. Tai galėtų būti įžeidimas Lietuvos baudžiamosios teisės prasme. (LR BK 155 str.). Iš tiesų galima pastebėti, kad JAV privačiam asmeniui suteikiama maksimali jo asmeninio gyvenimo apsauga. Visi esame pripratę girdėti, kad JAV – tai demokratijos lopšys, JAV asmens teisės ir laisvės gerbiamos ir aukštinamos. Tačiau kaip pastebi dokt. E. Žiobienė, „Haris/Equifax“ agentūros duomenimis, 1996 m. apklausus daugiau nei 1000 amerikiečių, apie 80 procentų buvo labai susirūpinę asmeninio privatumo apsauga, o 1997 m. atlikto tyrimo duomenimis, 92 procentai respondentų atsakė susirūpinę privatumo apsauga.⁹⁹ Taigi atrodo keista, kad giliausias asmens teisių gynimo tradicijas turinčioje šalyje tokie rodikliai. Tačiau iš kitos pusės žiūrint, jei jau tokios plačios asmens privataus gyvenimo ribos ir asmenys pripratę girdėti nuolatines skanduotes apie jų teises, natūralu, kad ir susirūpinimas yra labai didelis. Manytume, jis perdėtas ir akivaizdžiai išpūstas.

Šios nusikalstamos veikos baigtumas siejamas su momentu, kai asmuo turi galimybę susipažinti su siuntos, siuntinio, pranešimo ar pokalbio turiniu, t. y. formalioji veikos sudėtis.

Subjektyvieji veikos požymiai

Pereinant prie nusikalstamos veikos subjektyviųjų požymių, reikia pabrėžti, jog ši veika padaroma tik tiesiogine tyčia. Asmuo supranta, kad neteisėtai perima paštą ar per pasiuntinių paslaugos teikėją siunčiamą siuntą ar siuntinį arba neteisėtai perima, fiksuoja ar stebi asmens

⁹⁸ Žiobienė E. Privatumo teisės doktrinos kaita JAV // *Jurisprudencija*, 2002, t. 32(24) 38 psl.

⁹⁹ Žiobienė E. Privatumo teisės doktrinos kaita JAV // *Jurisprudencija*, 2002, t. 32(24) 39 psl.

elektroninių ryšių tinklais siunčiamus pranešimus, arba neteisėtai fiksuoja, klausosi ar stebi asmens pokalbius elektroninių ryšių tinklais, arba kitaip pažeidžia asmens susižinojimo neliečiamumą ir nori taip veikti. Kaltininkas, be abejo, turi būti pakaltinamas.

Būtent kalbant apie subjektyvius šio veikos požymius reikia paanalizuoti vieną Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį. Taigi trumpa fabula būtų tokia – *S. G. nuteista už tai, jog 2005 m. lapkričio 18 d., gimnazijos stadione, neteisėtai prieš V. B. valią paėmė iš jos mobiliojo ryšio telefoną ir skaitė jame esančias trumpąsias SMS žinutes. Tęsdama nusikalstamą veiką namo kieme skaitė V. B. mobiliojo ryšio telefone esančias trumpąsias žinutes ir taip pažeidė nukentėjusios susirašinėjimo techninėmis priemonėmis siunčiamų pranešimų slaptumą.*¹⁰⁰ S. G. gynėjas kasaciniu skundu kreipėsi į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, jo nuomone, nors pagal LR BK 166 str. asmuo atsako nuo 16 metų, tačiau taikant šį įstatymą nepilnamečiui, būtina atsižvelgti į jo socialinę ir psichologinę brandą, subjektyvius nusikaltimo požymius. Pasak kasatoriaus, šis nusikaltimas padaromas tik tiesiogine tyčia, t.y., kaltininkas suvokia, kad neturėdamas jokio teisėto pagrindo pažeidžia susižinojimo slaptumą ir nori tai daryti turėdamas įvairių motyvų: siekdamas surinkti kompromituojančios ar kitokios informacijos apie vieną ar kitą asmenį ir pan. Kasatorius nurodo, kad bylos duomenys patvirtina, jog S. G. neturėjo išankstinės tiesioginės tyčios perskaityti nukentėjusios žinučių, be to, teismas netyrė, ar jos socialinė ir psichologinė branda atitinka amžių, todėl S. G. nesuvokė, kad skaitydama žinutes, pažeidžia V. B. konstitucines teises; todėl jos veikoje nėra subjektyviųjų nusikaltimo požymių. Visų pirma, norėtume pastebėti, jog nėra svarbu tai, kad S. G. neturėjo išankstinės tiesioginės tyčios, nusikaltimo padarymui svarbu tiesioginė tyčia, o ar ji buvo išankstinė, apgalvota, suplanuota, ar kilo staiga, visiškai nesvarbu. Tai suprantama, kadangi baudžiami būtų tik tie, kurie savo nusikaltimus iš anksto apgalvoja ir pan. Be to, kasatorius kaltės apibrėžimą šios nusikalstamos veikos atveju formuluoja įtraukdamas motyvus – „siekdamas surinkti kompromituojančios ar kitokios informacijos...“. Tačiau pažymėtina, jog šiuo atveju tikslai ir motyvai nėra svarbūs baudžiamosios atsakomybės kilimui. Tai fakultatyviniai veikos sudėties požymiai, ir jie nėra įrodinėjami, jei nėra nurodyti straipsnio dispozicijoje. Taip pat, kaip pažymi kasatorius, LR BK 91 str. 2 d. 2 p. nurodyta, jog teismas, skirdamas bausmę nepilnamečiui, atsižvelgia į jo sveikatos būklę ir socialinę brandą.¹⁰¹ Tačiau tam, kad teismas atsižvelgtų į socialinę brandą, nėra būtina skirti atlikti psichologinę ekspertizę, tuo labiau, jei nepilnamečio socialinė branda nekelia abejonių. Taigi šioje dalyje kasatoriaus motyvai nėra tinkami. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje pažymėjo, jog ekspertizė byloje skiriama tais atvejais, kai

¹⁰⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-216/2007

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741: 91 str.

ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nusprendžia, jog nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos specialios žinios.¹⁰² Taigi ekspertizė nėra skiriama kiekvieną kartą, kai nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas nepilnametis asmuo. Be to, pagal bylos duomenis, S. G. mokėsi pagrindinės mokyklos 10 klasėje, buvo pažangi moksleivė, taigi logiška, kad niekam nekilo jokių abejonių, kad jos socialinė branda neatitinka amžiaus. Taigi minėti kasacinio skundo argumentai šiuo atveju yra nepagrįsti.

Kaip jau buvo minėta, asmens privataus gyvenimo neliečiamumo teisė nėra absoliuti. Taip pat ir susižinojimo neliečiamumas gali būti ribojamas tam tikrais atvejais. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su asmens teisėtais privataus gyvenimo lūkesčiais. Jei asmuo daro nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neteisėtai pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei, jis supranta arba turi ir gali suprasti, kad tai sukels atitinkamą valstybės institucijų reakciją, kad už jo daromą (ar padarytą) teisės pažeidimą gali būti taikomos valstybės prievartos priemonės, kuriomis bus daromas tam tikras poveikis jo elgesiui. Pažymėtina, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi ir negali tikėtis, kad jo privatus gyvenimas bus saugomas lygiai taip pat, kaip ir asmenų, kurie nepažeidžia įstatymų.¹⁰³ Tai natūralu, kadangi kitu atveju galėtume kalbėti ir apie tų kitų asmenų, kurie nepažeidinėja įstatymų, nelygybę.

Tačiau vien tik įstatyminio pagrindo egzistavimas dar nesuteikia teisės varžyti asmens privataus gyvenimo neliečiamumo. Toks varžymas turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje. Savo sprendime *Olsson v. Sweden (No. 1)* Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) pabrėžė, jog „sąvoka būtinybė reiškia tai, kad kišimasis turi atitikti primygtinį visuomeninį poreikį ir būti proporcingas siekiamam teisėtam tikslui“.¹⁰⁴ Proporciumas turėtų būti suprantamas taip, kad tam tikros teisės apribojimas turi būti toks, kiek tai yra būtina, o taikomos priemonės turi būti adekvačios siektinam tikslui. Paminėtinos kelios bylos, nagrinėtos EŽTT. Vienoje byloje pareiškėjas teigia, jog jam esant Šiaulių tardymo izoliatoriuje jo laišakai Teismui bei tretiesiems asmenims ir laišakai iš Teismo bei trečiųjų asmenų būdavo atplėšiami ir perskaitomi jam nedalyvaujant. 2005 m. vasario 24 d. EŽTT sprendime konstatuotas Konvencijos pažeidimas, kadangi bylai reikšmingu metu galiojusi LR Kardomojo kalinimo įstatymo 15 str. redakcija Konvencijos 8 str. prasme

¹⁰² Baudžiamoji byla Nr. 2K-216/2007

¹⁰³ LR Konstitucinio teismo 2003-03-24 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“

¹⁰⁴ M. Lankauskas „Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“, Teisės problemos, 2007/2(56)

neproporcingai riboja asmens teisę į susirašinėjimo slaptumą.¹⁰⁵ Taigi šioje byloje EŽTT pripažino Lietuvą pažeidus asmens teises, būtent Konvencijos 8 str. Lietuvoje nuteistųjų asmenų laiškų cenzūra yra galima, t. y. įstatymas numato tokią galimybę – LR bausmių vykdymo kodekso 99 str. 5 d. numatyta, jog nuteistųjų gaunami ir siunčiami laiškai gali būti prokuroro ar pataisos įstaigos direktoriaus motyvuotu nutarimu arba teismo (teisėjo) nutartimi cenzūruojami, kad būtų užkirstas kelias pažeidimams ar nusikalstamoms veikoms arba apsaugotos kitų asmenų teisės ir laisvės.¹⁰⁶ Taigi teisėtumo reikalavimas išpildytas. Tačiau būtina atsižvelgti į tai, ar toks asmens susižinojimo neliečiamumo apribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje minėto tikslo pasiekimui. Nors nuteistieji yra asmenys, patys padarę nusikalstamas veikas, iš jų neatimamos teisės, jos tik tam tikrais atvejais gali būti apribotos, tačiau reikia žiūrėti, kad nebūtų piktnaudžiaujama ribojimais. Konstitucinės teisės, laisvės ir pareigos yra bendros visiems Lietuvos Respublikos gyventojams, taip pat ir asmenims, atliekantiems kriminalines bausmes.¹⁰⁷ Tačiau vėlgi, neteisinga būtų teigti, kad nuteistųjų teisinė padėtis niekuo nesiskiria nuo kitų piliečių teisinės padėties. Šis skirtumas visų pirma jau išplaukia iš paties nuteisimo fakto ir dėl to atsiradusių apribojimų, dėl kurių jų padėtis tampa blogesnė, palyginus su kitų asmenų padėtimi. Kaip ir pažymi Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, laisvės atėmimo vietose galima nuteistųjų korespondencijos cenzūra, nes ji yra vienas iš būdų kontroliuoti nuteistųjų elgesį.¹⁰⁸ Kitoje byloje prieš Lietuvą EŽTT konstatavo Konvencijos 8 str. pažeidimą, buvo įsikišta į privatų gyvenimą. Teismas pažymėjo, jog įsikišimas turi turėti teisinį pagrindą, juo turi būti siekiama teisėto tikslo ir jis turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje. Teismas pripažino, jog cenzūra buvo teisėta ir ja buvo siekiama teisėto tikslo – užkirsti kelią nusikaltimams, tačiau nusprendė, jog pareiškėjo susirašinėjimo su sutuoktine cenzūra negali būti laikoma būtina demokratinėje visuomenėje. EŽTT taip pat konstatavo, jog prokuroro nutarimuose skirti ir pratęsti pareiškėjo susirašinėjimo cenzūrą nebuvo nurodytas cenzūros būdas (pvz., atplėšti vokus ir skaityti laiškus, sulaikyti laiškus ir pan.), taigi izoliatoriaus administracijos pareigūnai turėjo per didelės įtakos pareiškėjo bendravimui su išoriniu pasauliu. Galiausiai Teismas konstatavo, kad vidaus teisės normos, leidžiančios susirašinėjimo cenzūrą, turi būti preciziškos, tikslios ir numatančios reguliarių nutarimų cenzūruoti susirašinėjimą peržiūrėjimą. Lietuvos teisėje Teismas to pasigedo.¹⁰⁹ Kitoje byloje EŽTT konstatavo, kad nėra Konvencijos 8 str. pažeidimo, ne pareiškėjo teisės į susirašinėjimo slaptumą apribojimas buvo proporcingas ir būtinas demokratinėje

¹⁰⁵ Byla Jankauskas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 59304/00)

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, 2003-05-01 Nr. IX-994

¹⁰⁷ Blaževičius J., Dermontas J. Ir kt. Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė : 2004, Vilnius, 127 psl.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 str. 2 d. (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“

¹⁰⁹ Byla Čiapas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 4902/02)

visuomenėje.¹¹⁰ EŽTT, nagrinėdamas bylas ir aiškindamas Konvencijos 8 str., yra suformulavęs tokias esmines nuostatas dėl susirašinėjimo slaptumo apribojimo:

1. laisvės atėmimo bausmė būtinai yra susijusi su Konvencijoje numatytų teisių ir laisvių suvaržymu;
2. valdžios pareigūnų kišimosi į susirašinėjimo slaptumą pagrindai privalo būti įtvirtinti įstatymuose, šie įstatymai turi būti prieinami. Susirašinėjimo slaptumas gali būti apribotas, kai tai demokratinėje visuomenėje yra būtina siekiant teisėto tikslo; negalima neproporcingai apriboti susirašinėjimo laisvės;
3. įstatymuose turi būti nustatyta kalinių korespondencijos cenzūravimo trukmė ir priežastys, dėl kurių priimamas sprendimas ją cenzūruoti, pakankamai aiškiai nurodyti valstybės institucijų, cenzūruojančių tokią korespondenciją, veiksmų ribas ir /ar jų vykdymo būdai.¹¹¹

Matome, kad kalinių korespondencijos cenzūravimo procedūra tiksliai reglamentuota, apribojimai neturi peržengti protingų ribų ir paneigti pačios apribojamos teisės esmės. Nėra ko stebėtis, kad kalinių privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugos reglamentavimui skiriama tiek daug dėmesio. Juk būtent šių asmenų susižinojimo teisė turi gana siauras ribas, įstatymas numato galimybes riboti, todėl privalo užtikrinti tokių ribojimų teisėtumą. EŽTT suformulavo pagrindines, esmines nuostatas dėl asmenų susirašinėjimo slaptumo pažeidimo, o Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad EŽTT jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui.¹¹² Manytume, Lietuvos Respublikos BK, taip pat kiti įstatymai pakankamai detalai reglamentuoja asmens privataus gyvenimo neliečiamumą, jo ribojimo atvejus, tvarką bei sąlygas taip, kad nebūtų paneigta pati šios teisės esmė. Tiesiog čia iškyla kitas klausimas – kodėl tokie dažni šios teisės pažeidimai, ypatingai nuteistųjų atžvilgiu.

LR BPK taip pat numato tam tikrus apribojimus asmens privataus gyvenimo atžvilgiu. LR BPK 44 str. 9 d. numato, jog kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo ir jo šeimos privatus gyvenimas, taip pat teisę į būsto neliečiamybę, susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo slaptumą. Šios asmens teisės baudžiamojo proceso metu

¹¹⁰ Case of Puzinas (no. 2) v. Lithuania (application no. 63767/00) C:\Documents and Settings\A\Application Data\Opera\program files\profile\cache4\temporary_download\Puzinas 2007 01 09 galut sprend esme (1).doc.doc

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 str. 2 d. (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“

¹¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai

gali būti apribotos šio Kodekso numatytais atvejais ir tvarka.¹¹³ Taigi ši straipsnio dalis yra skirta privataus gyvenimo apsaugai baudžiamajame procese, tuo pačiu numatanti šios teisės apribojimo galimybę. Tiriant nusikalstamas veikas, dažnai yra neįmanoma apsieiti be žmogaus teisės, tarp jų ir teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą, suvaržančių priemonių taikymo. Tais atvejais, kai suvaržymų galimybė yra tinkamai reglamentuota įstatyme, o konkrečios bylos proceso veiksmai atliekami laikantis įstatyme numatytų pagrindų ir tvarkos, šie suvaržymai netampa žmogaus teisių pažeidimais. Asmenų privataus gyvenimo bei būsto neliečiamybę suvaržančių veiksnių – kratos, asmens kratos, poėmio, telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolės bei įrašų darymo, slapto sekimo – atlikimo tvarka LR BPK reglamentuota atsižvelgiant į demokratinei valstybei būtinus žmogaus teisių baudžiamajame procese apsaugos standartus.¹¹⁴ Atkreiptinas dėmesys, jog LR BPK komentare asmens privatus gyvenimas ir būsto neliečiamybė yra atskirti, nors asmens privatus gyvenimas apima ir būsto neliečiamybę. Manytume, šis netikslumas turėtų būti pašalintas. Atlikti asmens privatų gyvenimą varžančius veiksmus tiksliai pagal įstatymą privalo teisėsaugos pareigūnai.

LR BPK 154 str. reglamentuoja elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę, jos fiksavimą, kaupimą.¹¹⁵ Šiame straipsnyje numatyta, jog kai pagal prokuroro prašymą yra priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali klausytis asmenų pokalbių, perduodamų elektroninių ryšių tinklais, daryti jų įrašus, kontroliuoti kitą elektroninių ryšių tinklais perduodamą informaciją ir ją fiksuoti bei kaupti, jei yra pagrindas manyti, kad tokiu būdu galima gauti duomenų apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų, sunkų ar apysunkį nusikaltimą, arba apie nesunkius nusikaltimus, numatytus LR BK 170 str., 198 str. 1 d., 226 str. 1 d., 227 str. 1 d., arba jei yra pavojus, kad nukentėjusiajam, liudytojui ar kitiems proceso dalyviams ar jų artimiesiems bus panaudotas smurtas, prievartavimas ar kitokios neteisėtos veikos. Reikia paminėti, jog pirmosios redakcijos LR BPK asmens privatų gyvenimą riboti susižinojimo srityje leido esant pagrindui manyti, kad bus gauta žinių rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų, sunkų arba apie kai kuriuos įstatyme išvardintus apysunkius nusikaltimus.¹¹⁶ Taigi nesunkūs nusikaltimai nebuvo minimi. Dabar įstatymų leidėjas praplėtė asmens susižinojimo neliečiamumo ribojimo galimybes, įtraukdamas visus apysunkius nusikaltimus ir dar kai kuriuos nesunkius. LR BPK 154 str. 5 d. numato nukentėjusiųjų, liudytojų ar kitų proceso dalyvių pokalbių, perduodamų elektroninių ryšių tinklais, pasiklausymo galimybę. Taigi šių asmenų pokalbių galima klausytis, daryti jų įrašus,

¹¹³ LR baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios 2007 Nr. 81-3312

¹¹⁴ LR baudžiamojo proceso kodekso komentaras, I dalis (1-220 str.), 96 psl.

¹¹⁵ LR baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios 2007, Nr. 81-3312

¹¹⁶ LR baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios 2002, Nr. 37-1341

kontroliuoti kitą šių asmenų elektroninių ryšių tinklais perduodamą informaciją, ją fiksuoti ir kaupti šių asmenų prašymu arba jų sutikimu. Ir ši galimybė numatoma, jei ir nėra dėl to priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, taip pat jeigu nėra naudojamos ūkio subjektų, teikiančių elektroninių ryšių tinklus ir (ar) paslaugas, paslaugomis ir įrenginiais (pvz., pokalbių įrašymo aparatas prijungiamas prie liudytojo mobiliojo ryšio telefono). Taigi kai yra abi šios sąlygos, galima taikyti nagrinėjamą priemonę. Reikia pabrėžti, jog tai, kad šiuo atveju nereikalinga ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis įstatyme aiškiai nurodoma, bet manytume, kad šioje straipsnio dalyje turėtų būti taip pat nurodoma kaip bus užfiksuotas nukentėjusiojo, liudytojo ar kito proceso dalyvio sutikimas ar prašymas. Tai turėtų būti padaryta siekiant išvengti galimo piktnaudžiavimo asmens teisėmis. Ir nors LR BPK komentare yra aiškinama, jog toks prašymas ar sutikimas turi būti formuluojami raštu ir pridedami prie ikiteisminio tyrimo bylos¹¹⁷, manytume, ši nuostata turi būti išdėstyta pačiame kodekse, o ne jo komentare. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija nutartyje pažymėjo, kad 1961 m. BPK 198 str. 3 d. (atitinka 2002 m. BPK 154 str. 5 d.) nenustato reikalavimų įforminti nukentėjusiųjų, liudytojų ar kitų proceso dalyvių sutikimą klausyti jų telefoninių pokalbių. A. T. pareiškimas VSD dėl nusikalstamų veiksmų jo atžvilgiu kartu patvirtina, kad pokalbio buvo klausomasi ir įrašas daromas jo sutikimu.¹¹⁸ Visiškai nepritartume tokiai pozicijai. Negalima tvirtinti, kad pareiškimas dėl nusikalstamų veiksmų kartu reiškia ir sutikimą, kad bus klausomasi to asmens pokalbių. Tai tik dar kartą patvirtina būtinumą įstatyme nurodyti raštišką sutikimą ar prašymą, kad būtų tinkamai užtikrintas asmens privataus gyvenimo neliečiamumas. Visas susižinojimo neliečiamumo apribojimo procesas, visi veiksmai turi būti detalčiai reglamentuoti įstatymu, kad nebūtų nė mažiausios galimybės pasinaudoti spraga. Operatyvinės veiklos įstatymas numato, kad pabaigus operatyvinį tyrimą, jei operatyvinė informacija apie operatyvinės veiklos objektą nepasitvirtino, apie privatų asmens gyvenimą surinkta informacija per 3 mėnesius turi būti sunaikinama.¹¹⁹ Taigi visa procedūra, iki pat tokios informacijos sunaikinimo turi būti labai išsamiai reglamentuota. LR BPK 154 str. 7 d. numatyta, jog dėl pokalbių, perduodamų elektroninių ryšių tinklais, ar kitos elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos turinio kontrolės fakto ikiteisminio tyrimo pareigūno surašytame protokole išdėstomas tik tyrimui reikšmingas duomenų bei garso įrašo turinys. Tyrimui reikšmės neturintys duomenys ir garso įrašai, kurie nėra bendroje laikmenoje su reikšmingais bylai duomenimis ir įrašais, prie bylos nepridedami ir tuoj pat prokuroro nutarimu sunaikinami surašius atitinkamą aktą. Taigi siekiama

¹¹⁷ LR baudžiamojo proceso kodekso komentaras, I dalis (1-220 str.), 390 psl.

¹¹⁸ Randakevičienė I. Kasacinio teismo jurisprudencija II, Baudžiamojo proceso teisė 1995-2005, 2006, baudžiamoji byla Nr. 2K-721/2003, 137 psl.

¹¹⁹ LR Operatyvinės veiklos įstatymas, Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2633

informaciją, nesusijusią su tyrimu, laikyti paslapyje, neatskleidžiant jos turinio bylos medžiagoje kitą informaciją ir kuo greičiau ją sunaikinti.

Apskritai elektroninių ryšių kontrolę galima suskirstyti į dvi grupes: buvusių elektroninių ryšių kontrolė – informacijos gavimas iš elektroninių ryšių paslaugų teikėjo apie buvusius elektroninių ryšių įvykius (srauto duomenis – informacija apie sujungimo laiką, trukmę ir pan., elektroninio pašto žinutės adresas, ir pan. dydis); ir elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė (turinio ar kitos elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė).¹²⁰ Taigi pirmoji grupė apima bendresnio pobūdžio informaciją. Pagal Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymą ūkio subjektai, teikiantys elektroninių ryšių tinklus ir (ar) paslaugas, privalo įstatymų nustatyta tvarka turimą ir nusikalstamoms veikoms užkardyti, tirti, nustatyti reikalingą informaciją pateikti operatyvinės veiklos subjektų pagrindinėms institucijoms, Vyriausybės nurodytoms ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokurorui, teismui ar teisėjui.¹²¹ Tam, kad informacija apie srauto duomenis operatyviais tikslais būtų renkama teisėtai, Lietuvoje būtina teismo nutartis. Taip pat paminėtina užsienio valstybių praktika. Pvz., Lenkijoje, Estijoje, Latvijoje, Suomijoje, Švedijoje taip pat norint gauti tokio pobūdžio informaciją reikalaujama teismo sankcijos. Matome, jog siekiama detaliai reglamentuoti visus įmanomus asmens privatumo ribojimo atvejus ir kitose šalyse. Kalbant apie antrąją elektroninių ryšių kontrolės grupę, pažymėtina, jog tai jau konkreti informacija, atskleidžianti pokalbių ar susirašinėjimo elektroniniu paštu turinį, ir padarytą didesnę žalą asmens privataus gyvenimo neliečiamumui, tokia kontrolė turėtų būti sankcionuota griežčiau. Lietuvoje tokia kontrolė vykdoma operatyvinio tyrimo ar baudžiamojo proceso metu. Abiem atvejais reikalinga teisėjo nutartis.

Labai įdomus yra Kalifornijos įstatymų leidėjo požiūris į tam tikrus asmens privataus gyvenimo neliečiamumo ribojimus. Kalifornijos baudžiamojo kodekso 633.6. (a) skyriuje nurodoma, jog nepaisant viso skyriaus nuostatų dėl privataus gyvenimo apsaugos, remiantis federaline teise, šeiminio smurto aukos, kuri siekia sulaukyti kaltininką, prašymu, teisėjas išleidžia įsakymą, kuriame gali būti nuostata, leidžianti aukai įrašinėti pokalbius su kaltininku.¹²² Iš vienos pusės tai galima traktuoti kaip plačią nusikaltimo aukos apsaugą ir didelę jos pačios veikimo laisvę, tačiau žiūrint iš kitos pusės, ar galima asmenį vadinti nusikaltimo auka, jei dar nesulaikytas kaltininkas ir ar nebus pažeistos teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą asmens, kurio pokalbiai įrašinėjami. Manytume, LR BPK numatyta nuostata, kad veiksmus, kuriais gali būti ribojamas

¹²⁰ Štitalis D. „Privataus gyvenimo elektroniniuose ryšiuose pribijomas nusikaltimų tyrimo tikslais“, Jurisprudencija 2006 9(87), 70 psl.

¹²¹ Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas, 2004-04-15 Nr. IX-2135

¹²² California penal code section 630-638, 6.33.6. (a)

asmens privataus gyvenimo neliečiamumas gali atlikti tik teisėsaugos pareigūnai, t. y. asmenys, kurie turi tam įgaliojimus, tinkamą išsilavinimą ir pasiruošimą, tinkamiau užtikrina asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugą negu Kalifornijos baudžiamasis kodeksas.

Taigi matome nemažai trūkumų asmens privataus gyvenimo srities apsaugoje tiek Lietuvos, tiek kai kuriose analizuotose užsienio šalyse. Tačiau praktika rodo vis didesnę domėjimąsi asmens privataus gyvenimo apsauga, ir, reikia tikėtis, bėgant laikui, tarp privataus gyvenimo neliečiamumo ir saviraiškos teisės bus atrasta kiek įmanoma tikslesnė riba.

Išvados

1. Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, jog privataus gyvenimo problematika daliai žmonių nėra ypač aktuali ir suprantama. Taip yra todėl, kad žmonės nežino, ar tai jų privataus gyvenimo pažeidimas, ar ne, nežino, kur kreiptis ir nemano, kad efektyviai bus apgintos jų teisės.

2. Yra nemažai privataus gyvenimo sampratų. Jas išanalizavus galima pateikti apibrėžimą. Asmens privatus gyvenimas – tai konkretaus asmens gyvenimo dalis, apimanti tam tikras sritis, tokias kaip asmens sveikata, lytinis gyvenimas ir pan., kuri neturi būti prieinama kitiems asmenims, jei pats asmuo to nenori. Pabrėžtina, jog privatus gyvenimas griežtai susijęs su konkrečiu asmeniu, ir, priešingai nei nurodo kai kurie autoriai, negali būti susijęs su grupe ar institucija. Institucija negali turėti savo privataus gyvenimo.

3. Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo svarbą rodo jos apsauga ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu. Taip pat šios teisės svarbą rodo jos gynimas įvairių teisės šakų. Tai leidžia labiau diferencijuotai ir individualizuotai parinkti tinkamiausią poveikio priemonę asmeniui, padariusiam veiką. Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsauga reglamentuojama daugelyje teisės aktų, stengiantis apimti visas įmanomas jo sritis ir situacijas, kad kuo efektyviau būtų apsaugotas asmuo nuo tokio pobūdžio pažeidimų.

4. Galima pastebėti kaip operatyviai įstatymų leidėjas sureagavo į kintančią ekonominę, technologijų vystymosi valstybėje padėtį ir tinkamai praplėtė LR BK straipsnių, saugančių privatų asmens gyvenimą, dispozicijas naujomis aplinkybėmis.

5. Labai svarbu asmens būstą baudžiamosios teisės prasme suvokti ne tik kaip butą, namą, kuriame asmuo pastoviai gyvena, bet ir kaip patalpą, skirtą poilsiuoti ar kitiems poreikiams tenkinti, namo priklausinius, saugomą teritoriją prie namo. Yra autorių, kurie pvz., garažo, rūsio nelaiko būstu baudžiamosios teisės prasme, tačiau tai neteisinga pozicija, asmens būstą būtina suvokti plačiau, tai mažina piktnaudžiavimo galimybes. Be to, paprastai nurodoma, jog būstas turi asmeniui priklausyti nuosavybės teise, tačiau šiuo atveju yra svarbiau *teisėtas naudojimas*.

6. Privataus gyvenimo neliečiamumo teisė nėra absoliuti. Visų pirma LR Konstitucijoje numatyta galimybė apriboti šią teisę. Visais atvejais šie apribojimai turi atitikti teisėtumo, būtinumo demokratinėje visuomenėje, teisėtų tikslų kriterijus. Išanalizavus LR BPK pastebėtina, jog tam tikri ribojimo atvejai nevisiškai tiksliai reglamentuoti.

7. Saviraiškos laisvė, kaip ir privataus gyvenimo apsauga yra įtvirtinta LR Konstitucijoje. Reikia ypatingai atsargiai ir kruopščiai vertinti šių nuostatų santykį kiekvienu atskiru

atveju. Nemaža visuomenės dalis atima iš viešo asmens teisę turėti privatų gyvenimą vien dėl to, kad jis viešas. Šiais laikais visuomenė nori viską žinoti apie viešuosius asmenis, ir pagrįstai manytina, jog ne dėl visuomeninės reikšmės, o smalsumo, skandalų tikslais. Šiandieninei visuomenei drąsiai galima taikyti Romos imperijos visuomenėje gyvavusį šūkį „duonos ir žaidimų“. Be abejo, natūralu, jog viešojo asmens privataus gyvenimo ribos yra siauresnės, tačiau kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į požymius, kuriais remiantis galima spręsti apie viešojo asmens privatumo ribojimo teisėtumą: visuomeninė reikšmė (visuomeninės svarbos dalykai); įtaka visuomenei; viešasis interesas; nėra „pagrįsto privatumo tikėjimosi“; informacijos apie viešo asmens privatų gyvenimą nėra visuomenės smalsumo ar žiniasklaidos siekio gauti finansinės naudos patenkinimas.

8. Pagarba asmens privataus gyvenimo neliečiamumui yra teisinės valstybės, savo politiką grindžiančios žmogaus teisių apsaugos nuostatomis, principas.

9. Išanalizavus kelių užsienio šalių BK normas, reglamentuojančias asmens privataus gyvenimo apsaugą, matyti, jog LR BK tikrai neatsilieka, daugeliu atvejų yra pranašesnis, išsamesnis ir logiškesnis.

10. Pastebėtina, jog žiniasklaida populiarumo ir visuomenės smalsumo patenkinimo tikslais dažnai peržengia privataus gyvenimo neliečiamumo ribas viešindama žymių asmenų, pvz., muzikos atlikėjų ir pan., asmeninio gyvenimo peripetijas. Reikia pažymėti, jog žymūs asmenys nėra viešieji asmenys, jie naudojami privačių asmenų statusu kalbant apie asmens privataus gyvenimo ribas.

11. Matome, jog asmenims trūksta informacijos apie privataus gyvenimo apsaugą, mano, kad LR BK yra neefektyvus saugant šią teisę, nežino kur kreiptis, jei bus pažeistas privataus gyvenimo neliečiamumas.

12. Labai gaila, tačiau pastebimas didelis nuteistųjų privataus gyvenimo pažeidimų skaičius. Pataisos įstaigų administracija dažnai piktnaudžiauja savo įgaliojimais, juos viršydama. EŽTT yra konstatavęs, kad vidaus teisės normos, leidžiančios susirašinėjimo cenzūrą, turi būti preciziškos, tikslios ir numatančios reguliarių nutarimų cenzūruoti susirašinėjimą peržiūrėjimą. Be to, Teismas Lietuvos teisėje to pasigedo.

Rekomendacijos

1. Būstą reikėtų aiškinti ne tik kaip nuosavybės teisės objektą baudžiamosios teisės prasme, tačiau kaip teisėto naudojimosi objektą, pvz., apsistojus viešnagėje.

2. Siūloma LR BPK 142 str. papildyti 3 dalimi ir išdėstyti ją taip:

„3. Kai liudytojas ar nukentėjusysis, kurį būtina apklausti, piktybiškai vengia atvykti apklausai pas prokurorą ir prokuroro nutarimas atvesdinti tokį asmenį neįgyvendinamas, prokuroras turi teisę kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu priimti nutartį atvesdinti liudytoją ar nukentėjusįjį.“ Reikia ieškoti išeities, jei asmenys (pvz., liudytojai) piktybiškai trukdo procesui, ir prokuroro nutarimas realiai neįgyvendinamas, o įėjimas pagal prokuroro nutarimą į asmens būstą prieš jo valią būtų būsto neliečiamumo pažeidimas ir pažeistų LR Konstituciją, manytume, tokiu atveju prokuroras turėtų turėti galimybę kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu priimti atvesdinimo nutartį tokių asmenų atžvilgiu. Tada įėjimas į asmens būstą nepažeistų jo būsto neliečiamumo.

3. Būtina LR BPK 154 str. 5 d. papildyti ir išdėstyti ją taip:

„5. Nukentėjusiųjų, liudytojų ar kitų proceso dalyvių pokalbių, perduodamų elektroninių ryšių tinklais, galima klausytis, daryti jų įrašus, kontroliuoti kitą šių asmenų elektroninių ryšių tinklais perduodamą informaciją, ją fiksuoti ir kaupti šių asmenų prašymu arba jų sutikimu, nors ir nėra tuo reikalu priimtoms ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties, jei nesinaudojama ūkio subjektų, teikiančių elektroninių ryšių tinklus ir (ar) paslaugas, paslaugomis ir įrenginiais. Šių asmenų motyvuotas prašymas arba sutikimas turi būti pateiktas raštu.“ Papildyti reikia tam, kad būtų užkirstas kelias galimam piktnaudžiavimui asmens teisėmis. Motyvuoti prašymą reikalinga, nes kitu atveju gali būti, jog asmenys savais tikslais turės galimybę pažeisti kito asmens privataus gyvenimo neliečiamumą.

4. Rekomenduojama papildyti LR BK 166 str. žodžiu „pašto“ ir šį straipsnį išdėstyti taip:

„ Tas, kas neteisėtai perėmė paštą ar per pasiuntinių paslaugos teikėją siunčiamą *pašto* siuntą ar siuntinį arba neteisėtai perėmė, fiksavo ar stebėjo asmens elektroninių ryšių tinklais siunčiamus pranešimus, arba neteisėtai fiksavo, klausėsi ar stebėjo asmens pokalbius elektroninių ryšių tinklais, arba kitaip pažeidė asmens susižinojimo neliečiamumą...“ Taigi įrašius žodį „pašto“ prieš „siunta“, viskas tampa aišku, priešingu atveju, pagal Lietuvių kalbos žodynus aiškinant terminą „siunta“, pvz., laiškas neįeitų į šio termino turinį.

5. Reikalinga pasitelkus žiniasklaidą ir kitais visuomenės informavimo būdais, pvz., siunčiant atstovus į mokymosi įstaigas, darbovietes ir pan., šviesti visuomenę apie privataus gyvenimo aktualijas, kadangi atlikti kriminologiniai tyrimai rodo, jog didelei daliai visuomenės ši problematika nėra aiški.

6. Būtina pataisos įstaigose įvesti griežtesnę pareigūnų, tiesiogiai bendraujančių su nuteistaisiais ir galinčių cenzūruoti jų siunčiamus ir gaunamus laiškus, kontrolę, kadangi pastebimas pernelyg didelis piktnaudžiavimas savo teisėmis pažeidžiant nuteistųjų teises.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741;
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios Nr. 89-2741;
4. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, 2003-05-01 Nr. IX-994;
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262;
6. Lietuvos Tarybų Socialinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1982 m. gruodžio 29 d. įsako redakcija);
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir išgaliojimo įstatymas, 2000-09-26 Nr. VIII-1968;
8. Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2006-07-11, Nr. X-752;
9. Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, 1996-06-11, Nr. I-1374;
10. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2633
11. Lietuvos Respublikos Karo padėties įstatymas 2000 m. birželio 8 d. Nr. VIII-1721;
12. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas, Žin., 1996, Nr. 102-2317;
13. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) Nr. XP -2817;
14. Lietuvos Respublikos pašto įstatymas, 1999-04-15 Nr. VIII-1141;
15. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas, 2004-04-15 Nr. IX-2135;
16. LR Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 str. 1 d. (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, 2003 m. kovo 24 d., byla Nr. 3/01;
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002-09-25, Nr. 93-4000;
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002-10-31, Nr. 104-4675;

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2000-05-12, Nr. 39-1105.;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“;
21. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1955-05-16, Nr. 40-987;
20. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497;
21. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288;
22. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga / V. Piesliakas – Vilnius: 2006, P. 319;
23. Blaževičius J., Dermontas J. Ir kt. Penitencinė (bausių vykdymo) teisė : 2004, Vilnius;
24. LR baudžiamojo proceso kodekso komentaras, I dalis (1-220 str.), 96 psl.;
25. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras, 1989 :Vilnius;
26. Žiobienė E. Privatumo teisės doktrinos kaita JAV: Jurisprudencija, 2002, t. 32(24);
27. M. Lankauskas „Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“: Teisės problemos, 2007/2(56);
28. Žiobienė E. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta privataus gyvenimo apsauga: informacijos skleidimo apie viešuosius ir privačius asmenis skirtumai// Jurisprudencija, 2002, t. 30 (22);
29. Dobryninbas A., Gaidys V. Ar saugi Lietuvos visuomenė? :2004 Vilnius;
30. Panomariovas A. „Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese“, daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01S): Vilnius, 2001;
31. Dr. Karolis Jovaišas „Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas“// Teisės problemos. 2005. Nr. 2 (48);
32. Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 21(13), 2001;
33. Doc. G. Švedas „Visuomenės informavimo įstatymas bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugos problemos“: Teisės problemos Nr. 3, 1997 m.;
34. Jovaišas K. „Informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą rinkimo teisėtumo kriterijai“, Teisės problemos, 2004/2 (44);
35. Randakevičienė I. Kasacinio teismo jurisprudencija II, Baudžiamojo proceso teisė 1995-2005, 2006, baudžiamoji byla Nr. 2K-721/2003;

36. Štītīlis D. „Privataus gyvenimo elektroniniuose ryšiuose pribijomas nusikaltimų tyrimo tikslais“, Jurisprudencija 2006 9(87);
37. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, Phare dvynių projektas „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“, Vilnius, 2005;
38. Dobryninbas A., Gaidys V. Ar saugi Lietuvos visuomenė? :2004 Vilnius, P. 40.
<http://www.nplc.lt/lit/lit36/lit36kn-liet.pdf>;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-04-29 nutartis, baudžiamoji byla Nr. 2K-7-141/2008;
40. Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-545/2005;
41. Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-645/2005;
42. Baudžiamoji byla Nr. 2K-216/2007;
43. Kasacinė byla Nr. 3K-3-87/2004;
44. Vilniaus apygardos teismo 2008-02-29 nutartis Nr. 1S-116/08;
45. Byla Jankauskas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 59304/00);
46. Byla Čiapas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 4902/02);
47. http://www.mruni.lt/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/audziamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/;
48. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. <http://www.autoinfo.lt/webdic/>;
49. Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>;
50. <http://terminu.zodynas.info/>;
51. Alabama criminal code. <http://www.legislature.state.al.us/CodeofAlabama/1975/148207.htm>;
52. Case of Puzinas (no. 2) v. Lithuania (application no. 63767/00) C:\Documents and Settings\A\Application Data\Opera\program files\profile\cache4\temporary_download\Puzinas 2007 01 09 galut sprend esme (1).doc.doc;
53. California penal code section 630-638, 6.33.6. (a).

Asmenų privataus gyvenimo neliečiamumo baudžiamoji teisinė apsauga

Santrauka

Pagrindinės sąvokos: privatus gyvenimas, neliečiamumas, viešasis asmuo, būstas, informacija, susižinojimas, saviraiška, viešasis interesas, privatumo ribojimas.

Kiekvienas žmogus turi teisę vienaip ar kitaip elgtis, nevaržydamas kitų teisių ir laisvių. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta teisė – teisė į asmens privataus gyvenimo neliečiamumą. Tačiau deja tenka pažymėti, jog nusikalstamumas yra socialinis reiškinys, kuris neišnyks tol, kol gyvuos visuomenė. Šiame darbe analizuojama gana aktuali šių dienų tema – pasaulis garbina saviraišką, suteikia jos vystymuisi ir reiškimuisi itin plačias ribas, kaip tokia kasdien technologijų ir elgesio laisvės prasme tobulėjančiame pasaulyje yra saugomas asmens privatus gyvenimas. Darbe iškelta problema ar baudžiamasis įstatymas pakankamai išsamiai reglamentuoja ir efektyviai apsaugo asmens privataus gyvenimo neliečiamumą ir kaip proporcingai reikėtų riboti šią asmens teisę. Taigi siekiant užsibrėžto darbo tikslo – išanalizuoti LR baudžiamuosius įstatymus asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugos klausimu, palyginant su kitų šalių šios teisės apsauga, nurodant problemas bei numatyti efektyvesnes apsaugos priemones, taip pat praktiškai iširti ir įvertinti didžiausius probleminius aspektus žmonių privataus gyvenimo neliečiamumo klausimus, darbe aiškinama privataus gyvenimo neliečiamumo sąvoka; analizuojama teisinė bazė asmens privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugos klausimu; nurodomos probleminės baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių asmens privatų gyvenimą, vietos; detalai ir išsamiai analizuojami privataus gyvenimo ribojimo atvejai. Taip pat darbe pateikiamos rekomendacijos ir pasiūlymai kaip galima tobulinti tam tikras teisės aktų vietas, kad liktų kuo mažiau vietos asmens privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimams.

Darbe atlikta apklausa testo forma padėjusi suprasti ir įvertinti asmenų požiūrį į privataus gyvenimo neliečiamumą, jo apsaugą, apsaugos efektyvumą bei padaryti išvadas. Nemažai žmonių nežino kur jie galėtų kreiptis, jei būtų pažeistas jų privataus gyvenimo neliečiamumas, mano, jog LR BK saugo neefektyviai jų privatų gyvenimą. Pažymėtina, kad pastebima nemažai pažeidimų šioje srityje nuteistųjų atžvilgiu, taip pat mažesnę apsaugą savo privačiam gyvenimui turi ir viešieji asmenys. Taigi šie ir kiti probleminiai klausimai analizuojami darbe.

Protection of human private life through criminal law

Summary

Key words: private life, inviolability, public person, home, information, communication, self-expression, public interest, restriction of privacy.

Every person has right to act in the way he wants not limiting other people's rights. There is human right to private life inviolability consolidated in the Constitution of the Republic of Lithuania. Human's private life is sacred. Unfortunately criminality is concurrent of society. The Nation has to protect human rights, to punish criminals justly and reduce criminality as much as possible. There is analysed very relevant topic of nowadays in this work. The world adores self-expression, gives to its growth and expression especially comprehensive limits and how is protected human's private life in such technological and freedom behaviour improving world. It is broached a problem in this work – does the criminal statute adequately properly regulates and effectively protects human's private life and how proportionally restrict this human's right. The work's purpose is to analyse criminal statutes about human private life inviolability of the Republic of Lithuania, to compare them with foreign countries this right defence, to indicate the problems and provide for more effective devices of defence, practically explore and assess the most often problems of human's private life. So that to reach the purpose, there is explained human's private life inviolability's conception, analysed juridical base of private life defence, indicated problematical masses of criminal statutes, particularly and properly analysed the restrictions of human's private life. Also there are produced conclusions and recommendations how could we improve some statutes.

There was done the test in this work, which helped to understand and assess people's attitude to their private life defence, its effectiveness, also to do conclusions. A good few people don't know where they could apply if their privacy is violated. Also many people think that the Criminal code of the Republic of Lithuania does not protect their private life effectively. It should be noticed that public person has less protection of his private life. These and other more problematical questions are analysed in this work.

Amžius _____

Lytis _____

Turite teisinį išsilavinimą:

- Taip
- Ne

Jūsų išsilavinimas:

- Pagrindinis
- Vidurinis
- Nebaigtas pagrindinis
- Nebaigtas vidurinis
- Aukštasis
- Kita.....

1. Privatus gyvenimas apima:

- informaciją apie asmens šeimą, draugus
- informaciją apie asmens būstą, socialinę padėtį
- įvairią informaciją apie asmens gyvenimą
-
- kita.....

2. Ar Jums pažeidus kito asmens teisę ar padarius nusikalstamą veiką, vis tiek išlieka teisė į privatų gyvenimą?

- tam tikrais atvejais gali būti ribojama
- neišlieka
- visada išlieka

3. Ar Jums teko susidurti su Jūsų privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimu?

- teko
- neteko

4. Jei teko susidurti, koks tai buvo pažeidimas?

-

5. Ar, Jūsų manymu, esate pats pažeidęs kito asmens privatumą?

- esu
- nesu

6. Kaip Jus paveiktų (paveikė) Jūsų privatumo pažeidimas?

- visiškai nepaveiktų
- jausčiausi (jaučiausi) nesaugus
-

kita.....

7. Kaip manote, ar LR baudžiamasis kodeksas efektyviai saugo asmens privatų gyvenimą?
- manau, kad efektyviai
 - manau, kad neefektyviai
 - kita.....

8. Ar svarbus privataus gyvenimo neliečiamumo užtikrinimas norint jaustis saugiai?
- visiškai nedaro įtakos saugumui
 - svarbus
 - kita.....

9. Ar žmonos (vyro) ar draugės (-o) trumpųjų SMS žinučių skaitymas, elektroninio pašto pranešimų skaitymas ir pan. yra privataus gyvenimo pažeidimas?
- taip, tai privataus gyvenimo pažeidimas
 - tai nėra privataus gyvenimo pažeidimas
 - jei yra kito asmens sutikimas, tai nėra pažeidimas

10. Jei tas kitas asmuo, kurio trumposios SMS žinutės ar elektroninio pašto pranešimai yra skaitomi, nėra artimas ar giminė, o svetimas asmuo, ar situacija keičiasi?
- keičiasi, nes.....
 - nesikeičia

11. Esant Jūsų privataus gyvenimo pažeidimui, kur galėtumėte kreiptis?
-

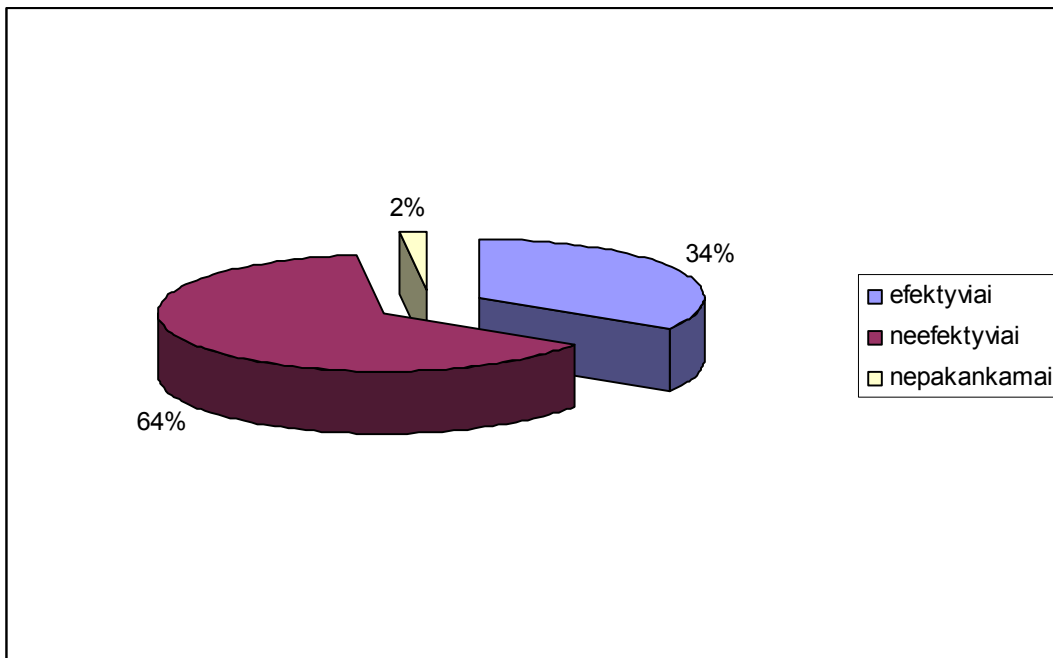
12. Ar teko kada nors kreiptis į atitinkamas institucijas dėl to, kad buvo pažeistas Jūsų privataus gyvenimo neliečiamumas?
- neteko
 - teko

13. Jei yra tekę kreiptis, ar Jūsų teisės buvo efektyviai apgintos?
-
-

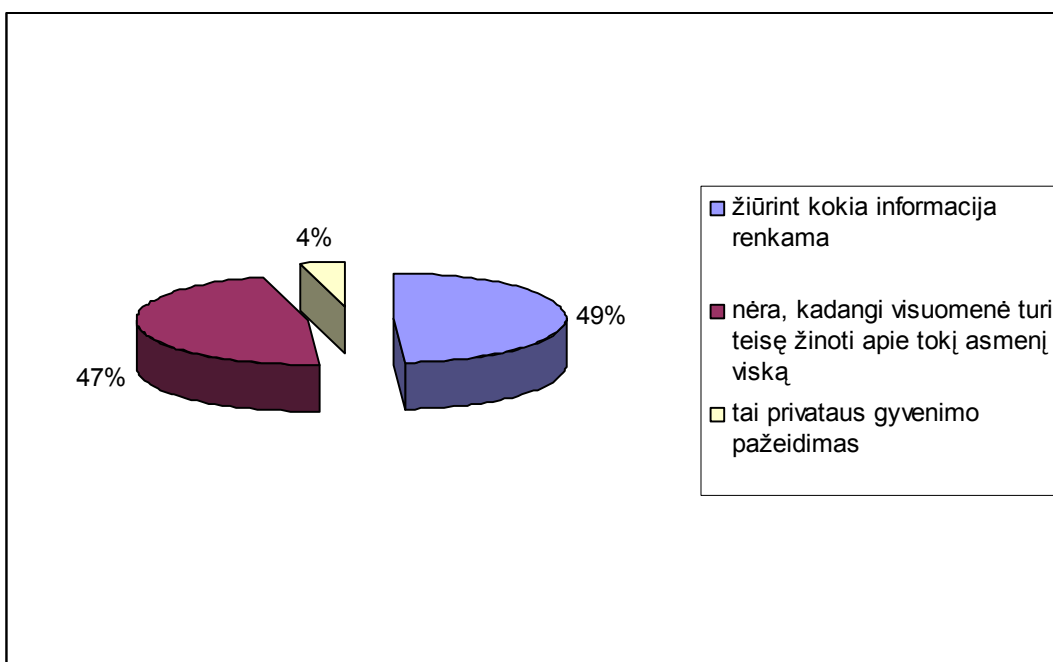
14. Ar informacijos rinkimas apie viešą asmenį, pvz., apie prezidentą, yra asmens privataus gyvenimo pažeidimas?
- žiūrint kokia informacija yra renkama
 - nėra, kadangi visuomenė turi teisę žinoti apie tokį asmenį viską
 - tai yra privataus gyvenimo pažeidimas.

1 diagrama

Kaip manote, ar LR baudžiamasis kodeksas efektyviai saugo asmens privatų gyvenimą?

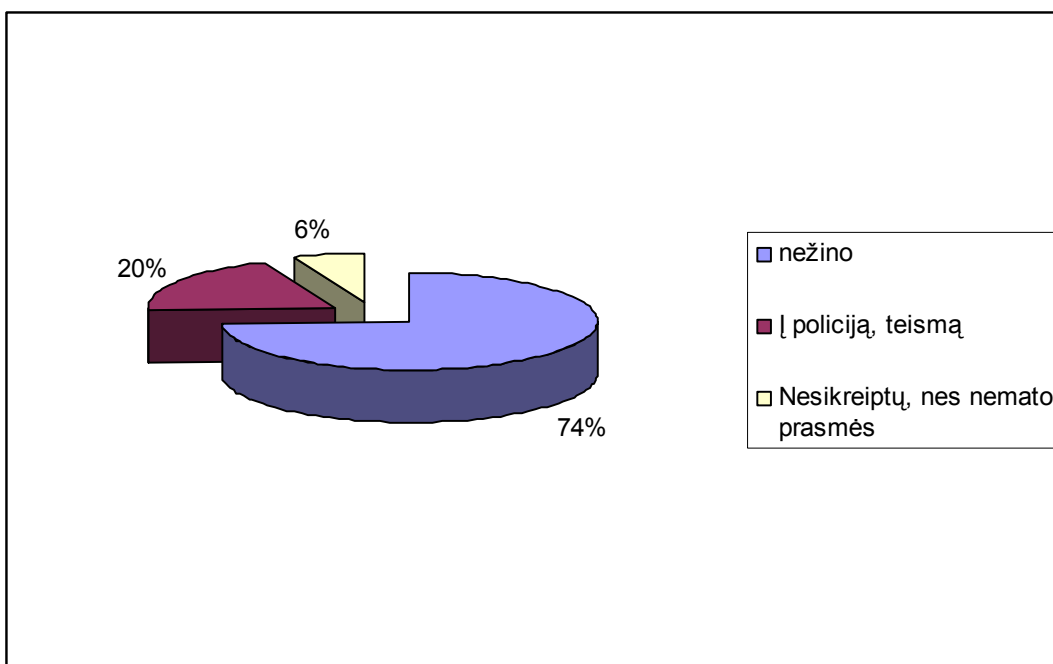
2 diagrama

Ar informacijos rinkimas apie viešą asmenį, pvz., apie prezidentą, yra asmens privataus gyvenimo pažeidimas?

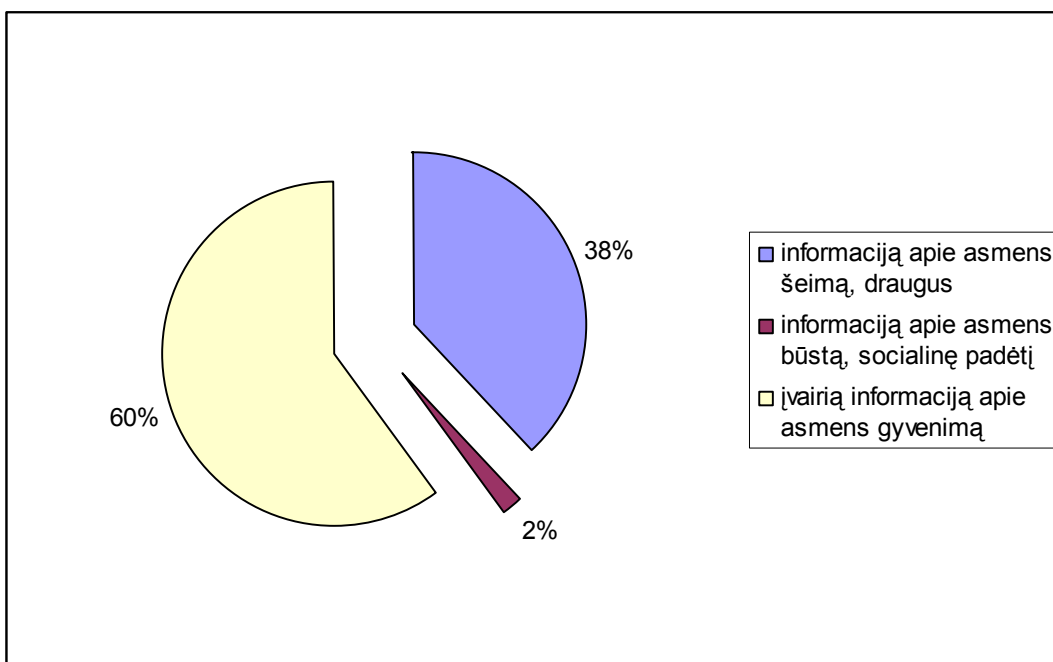
3 diagrama

Esant Jūsų privataus gyvenimo pažeidimui, kur galėtumėte kreiptis?

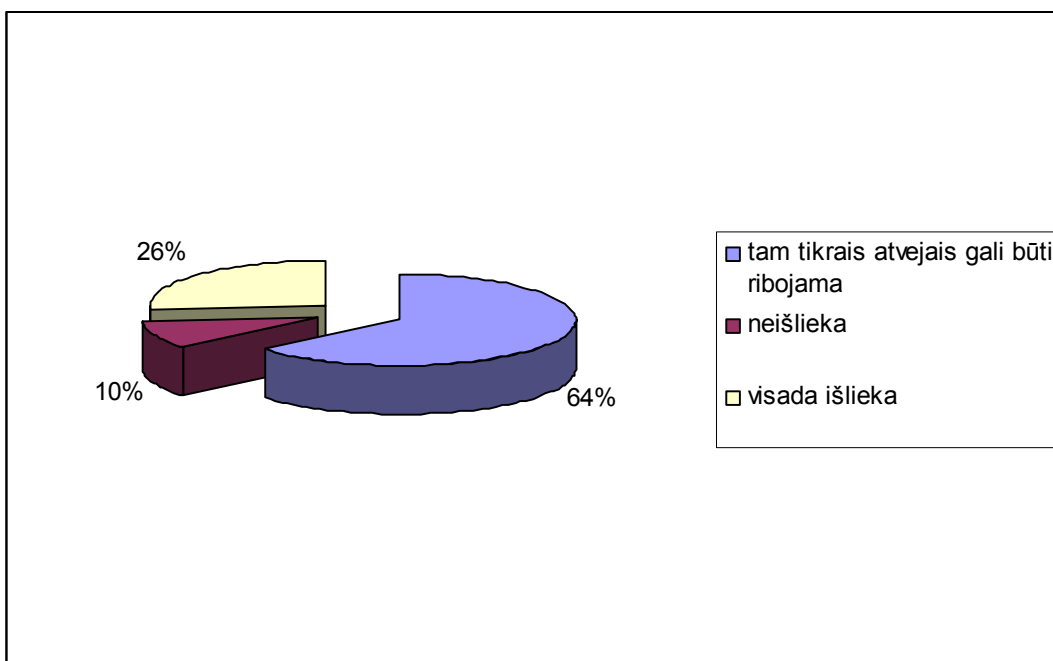
4 diagrama

Privatus gyvenimas apima:

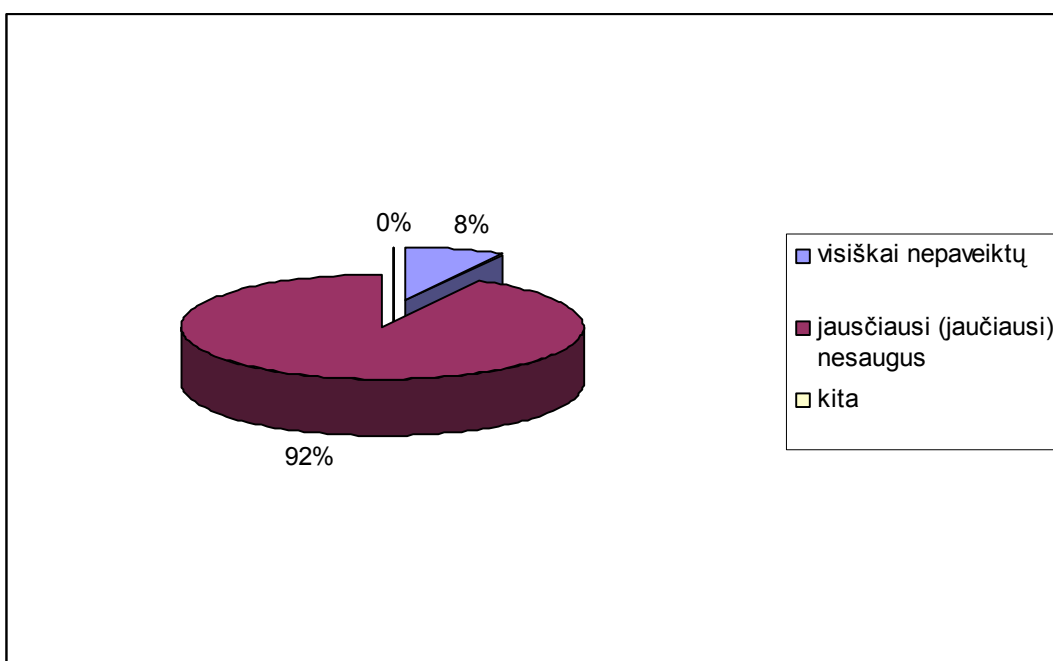
5 diagrama

Ar Jums pažeidus kito asmens teisę ar padarius nusikalstamą vaiką, vis tiek išlieka teisė į privatų gyvenimą?

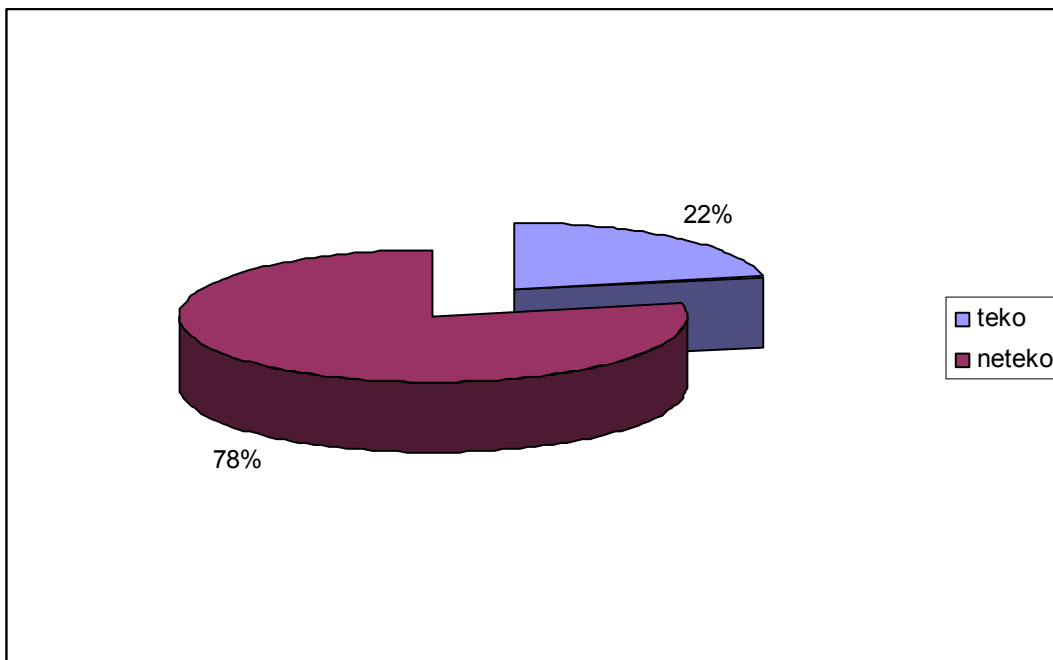
6 diagrama

Kaip Jus paveiktų (paveikė) Jūsų privatumo pažeidimas?

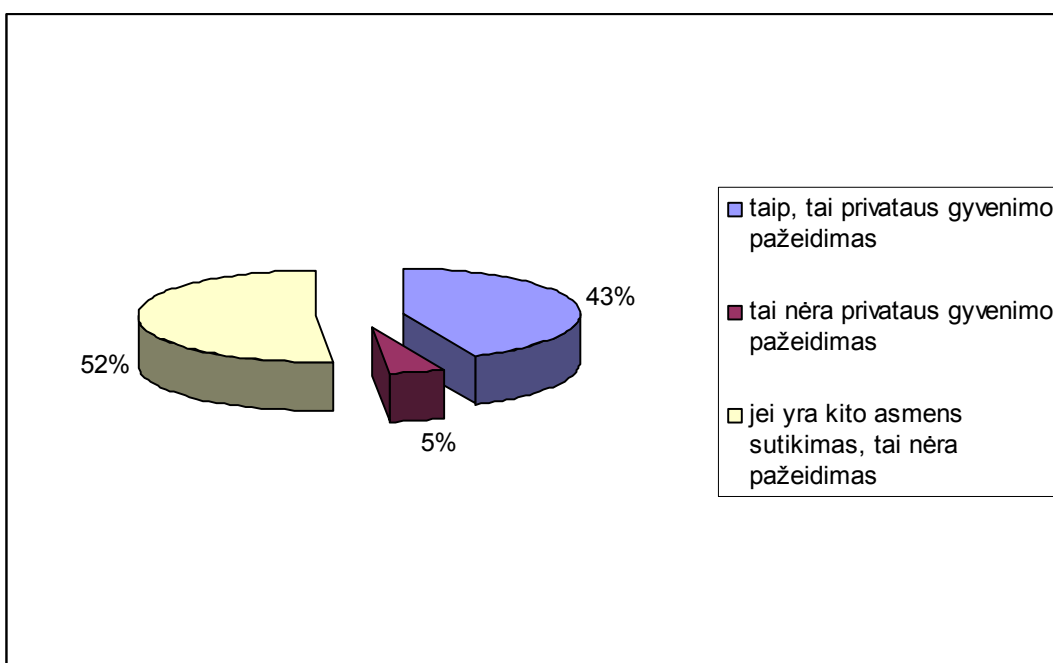
7 diagrama

Ar Jums teko susidurti su Jūsų privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimu?

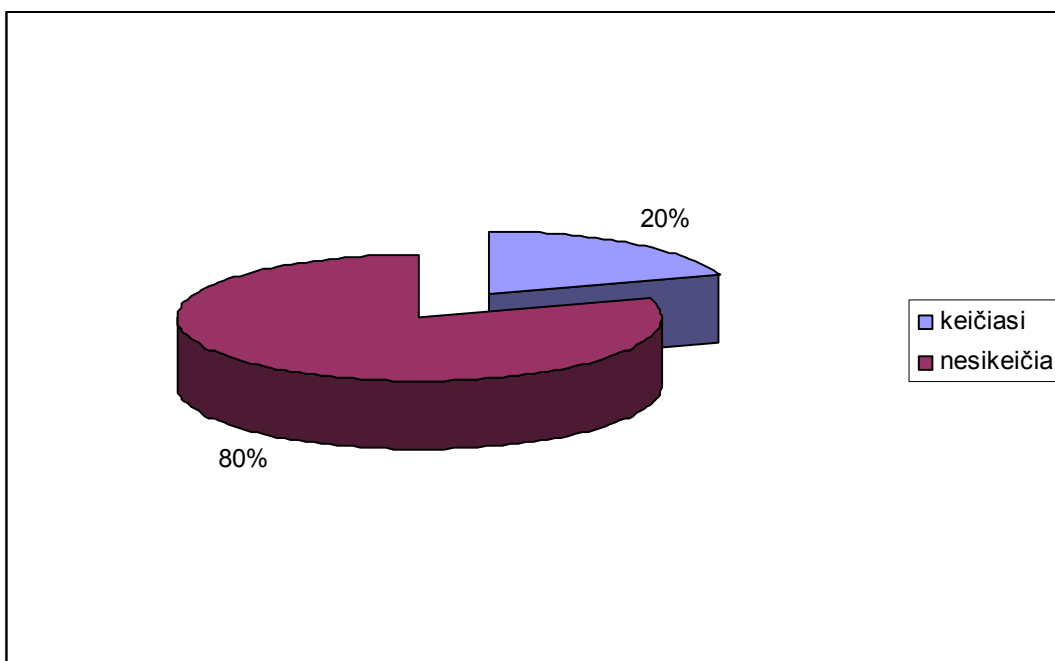
8 diagrama

Ar žmonos (vyro) ar draugės (-o) trumpųjų SMS žinučių skaitymas, elektroninio pašto pranešimų skaitymas ir pan., yra privataus gyvenimo pažeidimas?

9 diagrama.

Jei tas kitas asmuo, kurio trumposios SMS žinutės ar elektronio pašto pranešimai yra skaitomi, nėra artimas asmuo ar giminė, ar situacija keičiasi?

10 diagrama.

Ar teko kada nors kreiptis į atitinkamas institucijas dėl to, kad buvo pažeistas Jūsų privatus gyvenimas?

